

बालभारती

आणि

कुमारभारतीतल्या

मराठी कविता

अनुक्रमणिका

केवढे हे क्रौर्य! - ना.वा.टिळक.....	6
कणा - कुसुमाग्रज.....	7
या झोपडीत माझ्या - संत तुकडोजी महाराज.	8
खबरदार जर टाच मारुनी - वा. भा पाठक	9
आनंदी आनंद गडे, इकडे तिकडे चोहिकडे - बालकवी.....	11
उठा उठा चिऊताई- कुसुमाग्रज	12
श्रावणमासि हर्ष मानसी - बालकवी	13
रे हिंदबांधवा, थांब या स्थळी - भा. रा. तांबे	14
खोपा - बहीणाबाई	15
मन वढाय वढाय - बहीणाबाई.....	16
पिपांत मेले ओल्या उंदिर - वा.सी.मढेंकर	17
एका तळ्यात होती - ग.दि.माडगूळकर	18
पैठणी - शांता शेळके	19
गाई पाण्यावर - कवी बी	20
फुलपांखरूं - ग.ह.पाटील	21
टप टप टाकित टापा - शांता शेळके	22
आजीचे घड्याळ - केशवकुमार.....	23
औदुंबर.....	24
प्रेम कर भिल्लासारख.....	25
फुलराणी - बालकवी	26
गवतफुला - इंदिरा संत	28
तुतारी - केशवसुत	29
विचित्र वीणा - वा. भ. बोरकर	31

गणपत वाणी - बा.सी. मर्ढेकर	32
सहानभूती - कुसुमाग्रज	33
आम्ही कोण? - केशवसुत	34
सागरा प्राण तळमळला ! - स्वा. विनायक दामोदर सावरकर	35
लेझिम चाले जोरात - श्री श्रीधर बाळकृष्ण रानडे	37
लाभले आम्हास भाग्य बोलतो मराठी - सुरेश भट	38
मधुघट - भा. रा. तांबे	39
नको नको रे पावसा ...!! - इंदिरा संत.....	40
किती तरी दिवसांत - बा. सी. मर्ढेकर	42
देणा-याने देत जावे - विंदा करंदीकर.....	43
पृथ्वीचे प्रेमगीत - कुसुमाग्रज	44
घरटा - बालकवी	46
या नभाने या भुईला दान द्यावे - ना. धों. महानोर	47
अरे, संसार संसार - बहिणाबाई चौधरी	48
उगवले नारायण - बहिणाबाई चौधरी	49
बाळ, चालला रणा - पदमा गोळे	50
अनामवीरा - कुसुमाग्रज	50
उत्तुंग आमुची उत्तर सीमा इंच इंच लढवू - वसंत बापट	52
खरा तो एकची धर्म - साने गुरुजी.....	53
घाल घाल पिंगा वाऱ्या - कृ. ब. निकुंब.....	55
देवाचे घर - ग. दि. माडगूळकर.....	56
आई' म्हणोनी कोणी, आईस हाक मारी - यशवंत.....	57
रुद्रास आवाहन - भा. रा. तांबे.....	59
कोठुनि येते मला कळेना - बालकवी.....	60
निर्झरास - बालकवी.....	61
सांग मला रे सांग मला - ग. दि. माडगूळकर.....	62
आली बघ गाई गाई - इंदिरा संत.....	63

देवाचे घर - ग. दि. माडगूळकर.....	64
माझ्या छकुलीचे डोळे - वि. भि. कोलते.....	65
शतकानंतर आज पाहिली - वसंत बापट.....	66
पारवा - बालकवी.....	67
तळ्याकाठी - अनिल.....	68
माझ्या मराठीची गोडी -वि. म. कुलकर्णी	69
अ आ आई, म म मका - मधुसूदन कालेलकर	70
चढवू गगनी निशाण - बा. भ. बोरकर	71
गदड निळे - बा. भ. बोरकर.	72
.....	72
या बाई या... - दत्तात्रय कोंडो घाटे.....	73
बाळ जातो दूर देशा - गोपीनाथ.....	74
बाभुळझाड - वसंत बापट	75
कोलंबसचे गर्वगीत - कुसुमाग्रज	76
आम्ही कोण? - प्र. के. अत्रे.....	77
सर्वात्मका शिवसुंदरा - कुसुमाग्रज	78
गे मायभू - सुरेश भट	79
जयोऽस्तु ते - विनायक दामोदर सावरकर.....	80
थोर तुझे उपकार - भास्कर दामोदर पाळंदे.....	81
महाराष्ट्र गीत.....	82
हा हिंददेश माझा - आनंद कृष्णाजी टेकाडे.....	83
गाउं त्यांना आरती - कवि यशवंत.....	84
कर्ण-श्रीकृष्ण संवाद - मोरोपंत.....	85
फटका - अनंत फंदी.....	86
घड्याळ - केशवसुत.....	87
ऐकव तव मधु बोल - माधव जुलियन.....	88
चिमणा राजा - दामोदर अच्युत कारे.....	89

अनंत - बालकवी.....	90
टप टप पडती अंगावरती - मंगेश पाडगावकर.....	91
सदैव सैनिका, पुढेच जायचे - वसंत बापट	92
पसायदान - संत ज्ञानेश्वर.....	93
संथ निळे हे पाणी - मंगेश पाडगांवकर	94
पितात सारे गोड हिवाळा - बा. सी. मर्ढेकर	95
प्रेमस्वरूप आई - माधव ज्यूलिअन	96
कोकिलान्योक्ति - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर	97
बाभळीविषयीं अन्योक्ति - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर	97
अन्योक्ती - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर	97
विद्याप्रशंसा - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर	99
झाल्या तिन्हीसांजा - यशवंत.....	100
कशासाठी पोटासाठी - माधव ज्यूलियन	101
कादरखां - केशवकुमार	102
लाडकी बाहुली - शांता शेळके	103
मामाची गाडी - ग. ह. पाटील	104

केवढे हे क्रौर्य! - ना.वा.टिळक

क्षणोक्षणी पडे, उठे, परि बळे, उडे बापडी,
चुके पथहि, येउनी स्तिमित दृष्टिला झापडी.
किती घळघळा गळे रुधिर कोमलांगातुनी,
तशीच निजकोटरा परत पातली पक्षिणी.

म्हणे निजशिशूप्रती, अधिक बोलवेना मला,
तुम्हांस अजि अंतीचा कवळ एक मी आणला,
करा मधुर हा! चला, भरविते तुम्हा एकदा,
करी जतन यापुढे प्रभु पिता अनाथां सदा!

अहा! मधुर गाउनी रमविले सकाळी जना,
कृतघ्न मज मारतील नच ही मनी कल्पना,
तुम्हांस्तव मुखी सुखे धरुन घांस झाडावरी
क्षणैक बसले तो शिरे बाण माझ्या उरीं

निधुन नरजातिला रमविण्यांत गेले वय,
म्हणून वधिले मला! किती दया! कसा हा नय!
उदार बहु शूर हा नर खरोखरी जाहला
वधुनी मज पाखरा निरपराध की दुर्बला!

म्हणाल, भुलली जगा, विसरली प्रियां लेकरां
म्हणून अतिसंकटे उडत पातले मी घरा,
नसे लवहि उष्णता, नच कुशीत माझ्या शिरा,
स्मरा मजबरोबरी परि दयाघना खरा.

असो, रुधिर वाहुनी नच भिजो सुशय्या तरी
म्हणून तरुच्या तळी निजलि ती द्विजा भूवरी.
जिवंत बहु बोलकें किति सुरम्य ते उत्पल,
नरे धरुन नाशिले, खचित थोर बुद्धिदबल.

मातीत ते पसरिले अतिरम्य पंख,
केले वरी उदर पांडुर निष्कलंक,
चंचू तशीच उघडी पद लांबवीले,
निष्प्राण देह पडला! श्रमही निमाले!

कणा - कुसुमाग्रज

ओळखलंत का सर मला, पावसात आला कोणी
कपडे होते कर्दमलेले, केसांवरती पाणी

क्षणभर बसला, नंतर हसला, बोलला वरती पाहून
गंगामाई पाहणी आली गेली घरट्यात राहून

माहेरवाशीण पोरीसारखी चार भिंतींत नाचली
मोकळ्या हाती जाईल कशी बायको मात्र वाचली

भिंत खचली, चूल विझली होते नव्हते गेले
प्रसाद म्हणून पापण्यांमध्ये पाणी थोडे ठेवले

कारभारणीला घेऊन संगे सर आता लढतो आहे
चिखलगाळ काढतो आहे, पडकी भिंत बांधतो आहे

खिशाकडे हात जाताच हसत हसत उठला
पैसे नकोत सर जरा एकटेपणा वाटला

मोडून पडला संसार तरी मोडला नाही कणा
पाठीवरती हात ठेवून फक्त लढ म्हणा!

या झोपडीत माझ्या - संत तुकडोजी महाराज.

राजास जी महाली, सौख्ये कधी मिळाली
ती सर्व प्राप्त झाली, या झोपडीत माझ्या॥ १ ॥

भूमीवरी पडावे, ताऱ्यांकडे पहावे
प्रभुनाम नित्य गावे, या झोपडीत माझ्या॥ २ ॥

पहारे आणि तिजोऱ्या, त्यातूनी होती चोऱ्या
दारास नाही दोऱ्या, या झोपडीत माझ्या॥ ३ ॥

जाता तया महाला, 'मज्जाव' शब्द आला
भितीनं यावयाला, या झोपडीत माझ्या॥ ४ ॥

महाली माऊ विछाने, कंदील शामदाने
आम्हा जमीन माने, या झोपडीत माझ्या॥ ५ ॥

येता तरी सुखे या, जाता तरी सुखे जा
कोणावरी न बोजा, या झोपडीत माझ्या॥ ६ ॥

पाहून सौख्यं माझे, देवेंद्र तोही लाजे
शांती सदा विराजे, या झोपडीत माझ्या॥ ७ ॥

खबरदार जर टाच मारुनी - वा. भा पाठक

सावळ्या :

खबरदार जर टाच मारुनी जाल पुढे चिंधड्या
उडवीन राई राई एवढ्या !
कुण्या गावचे पाटील आपण कुठे चालला असे
शीव ही ओलांडून तीरसे ?
लगाम खेचा या घोडीचा रावं टांग टाकुनी
असे या तुम्ही खड्या अंगणी !
पोर म्हणूनी हसण्यावारी वेळ नका नेऊ ही
मला का ओळखले हो तुम्ही ?
हा मर्द मराठ्याचा मी बच्चा असे
हे हाड ही माझे लेचेपेचे नसे
या नसानसातून हिंमत बाजी वसे
खबरदार जर टाच मारुनी जाल पुढे चिंधड्या
उडवीन राई राई एवढ्या !

स्वार :

मळयात जाऊन मोटेचे ते पाणी भरावे तुवा
कशाला ताठा तुज हा हवा ?
मुठीत ज्याच्या मूठ असे ही खड्गाची तो बरे
वीर तू समजलास काय रे ?
थोर मारिती अशा बढाया पराक्रमाच्या जरी
कुठे तव भाला बरची तरी ?
हे खड्गाचे बघ पाते किती चमकते
अणकुचीदार अति भाल्याचे टोक ते
या पुढे तुझी वद हिंमत का राहते ?
खबरदार जर टाच मारुनी जाल पुढे चिंधड्या
उडवीन राई राई एवढ्या !

सावळ्या :

आपण मोठे दाढीवाले अहा शूर वीर की --
किती ते आम्हाला ठाऊकी !
तडफ आमुच्या शिवबाची तुम्हा माहिती न का?
दाविती फुशारकी का फुका ?
तुम्हा सारखे असतील किती लोळविले नरमणी --
आमुच्या शिवबाने भर रणी
मी असे इमानी चेला त्यांचे कडे
हुकुमाविण त्यांच्या समजा याचे पुढे
देई न जाऊ मी शूर वीर फाकडे
पुन्हा सांगतो
खबरदार जर टाच मारुनी जाल पुढे चिंधड्या
उडवीन राई राई एवढ्या !

लाल भडक ते वदन जाहले बाळाचे मग कसे
स्वार परि मनी हळू का हसे ?
त्या बाळाचे नयनी चमके पाणी त्वेषामुळे
स्वार परि सौम्य दृष्टीने खुले
चंद्र दिसे जणू एक, दुसरा तपतो रवि का तर
ऐका शिवबाचे हे स्वर --
आहेस इमानी माझा चेला खरा
चल इमान घे हा माझा शेला तुला
पण बोल सावळ्या बोल पुन्हा एकदा

"खबरदार जर टाच मारुनी जाल पुढे चिंधड्या
उडवीन राई राई एवढ्या !"

आनंदी आनंद गडे, इकडे तिकडे चोहिकडे - बालकवी

वरती खाली मोद भरे, वायूसंगे मोद फिरे
नभांत भरला, दिशांत फिरला, जगांत उरला
मोद विहरतो चोहिकडे

सूर्यकिरण सोनेरी हे, कौमुदि ही हसते आहे
खुलली संध्या प्रेमाने, आनंदे गाते गाणे
मेघ रंगले, चित्त दंगले, गान स्फुरले
इकडे, तिकडे, चोहिकडे

नीलनभी नक्षत्र कसे, डोकावुनि हे पाहतसे
कुणास बघते ? मोदाला; मोद भेटला का त्याला ?
तयामधे तो, सदैव वसतो, सुखे विहरतो
इकडे, तिकडे, चोहिकडे

वाहति निर्झर मंदगती, डोलति लतिका वृक्षतती
पक्षी मनोहर कूजित रे, कोणाला गातात बरे ?
कमल विकसले, भ्रमर गुंगले, डोलत वदले
इकडे, तिकडे, चोहिकडे

स्वार्थाच्या बाजारात, किती पामरे रडतात
त्यांना मोद कसा मिळतो, सोडुनि स्वार्था तो जातो
द्वेष संपला, मत्सर गेला, आता उरला
इकडे, तिकडे, चोहिकडे

उठा उठा चिऊताई- कुसुमाग्रज

उठा उठा चिऊताई
सारीकडे उजाडले
डोळे तरी मिटलेले
अजुनही, अजुनही

सोनेरी हे दूत आले
घरटयाच्या दारापाशी
डोळ्यांवर झोप कशी
अजुनही, अजुनही ?

लगवग पांखरे हीं
गात गात गोड गाणे
टिपतात बघा दाणे
चोहींकडे, चोहींकडे,

झोपलेल्या अशा तुम्ही
आणायार्चें मग कोणी
बाळासाठी चारापाणी
चिमुकल्या, चिमुकल्या ?

बाळाचें मी घेतां नांव
जागी झाली चिऊताई
उडोनीया दूर जाई
भूर भूर, भूर भूर,

श्रावणमासि हर्ष मानसी - बालकवी

श्रावण मासि हर्ष मानसी हिरवळ दाटे चोहिकडे,
क्षणात येते सर सर शिरवे क्षणात फिरुनि ऊन पडे

वरति बघता इंद्र धनुचा गोफ दुहेरी विणलासे
मंगल तोरण काय बांधले नभोमंडपी कुणी भासे

झालासा सुर्यास्त वाटतो, सांज अहाहा तो उघडे
तरु शिखरावर उंच घरावर पिवळे पिवळे उन पडे

उठती वरती जलदांवरती अनंत संध्याराग पहा
सर्व नभावर होय रोखिले सुंदरतेचे रुप महा

बलाकमाला उडता भासे कल्पसुमांची माळचि ते
उतरुनि येती अवनीवरती ग्रहगोलचि की एकमते

फडफड करुनि भिजले अपुले पंख पाखरे सावरती
सुंदर हरिणी हिरव्या कुरणी निजबाळांसह बागडती

खिल्लारे ही चरती रानी गोपही गाणी गात फिरे
मंजूळ पावा गाई तयांचा श्रावण महिमा एकसुरे

सुवर्ण चंपक फुलला विपिनी रम्य केवडा दरवळला
पारिजातही बघता भामा रोष मनीचा मावळला

सुंदर परडी घेऊनि हाती पुरोपकंठी शुध्दमती
सुंदर बाला या फुलमाला रम्य फुले पत्री खुडती

देवदर्शना निघती ललना हर्ष मावे ना हृदयात
वदनी त्यांच्या वाचून घ्यावे श्रावण महिन्याचे गीत

रे हिंदबांधवा, थांब या स्थळी - भा. रा. तांबे

रे हिंदबांधवा, थांब या स्थळी अश्रु दोन ढाळी,
ती पराक्रमाची ज्योत मावळे इथे झांशिवाली ॥ ध्रु ॥

तांबेकुलवीरश्री ती,
नेवाळकरांची कीर्ति,
हिंदभूध्वजा जणु जळती,
मर्दानी राणी लक्ष्मीबाई मूर्त महाकाली ॥ १ ॥

घोडयावर खंड्या स्वार,
हातात नंगि तलवार,
खणखणा करित ती वार,
गोर्यांची कोंडी फोडित, पाडीत वीर इथें आली ॥ २ ॥

कडकडा कडाडे बिजली,
शत्रुंची लष्करे थिजलीं,
मग कीर्तिरूप ती उरली,
ती हिंदभूमीच्या, पराक्रमाची इतिश्रीच झाली ॥ ३ ॥

मिळतील इथें शाहीर,
लववितील माना वीर,
तरु, झरे ढाळीतील नीर,
ह्या दगडां फुटतील जिभा कथाया कथा सकळ काळी! ॥ ४ ॥

खोपा - बहीणाबाई

अरे खोप्यामधी खोपा
सुगरनीचा चांगला
देखा पिलासाठी तिनं
झोका झाडाले टांगला..

पिलं निजले खोप्यात
जसा झूलता बंगला
तिचा पिलामधि जीव
जीव झाडाले टांगला..!

सुगरिन सुगरिन
अशी माझी रे चतुर
तिले जल्माचा सांगाती
मिये गन्यागम्या नर

खोपा इनला इनला
जसा गिलक्याचा कोसा
पाखराची कारागिरी
जरा देख रे मानसा !

तिची उलूशीच चोच,
तेच दात, तेच ओठ
तुले देले रे देवानं
दोन हात दहा बोटं ?

मन वढाय वढाय - बहीणाबाई

मन वढाय वढाय
उभ्या पिकातल ढोर
किती हाकलं हाकलं
फिरी येते पिकावर

मन पाखरू पाखरू
त्याची काय सांगू मात
आता व्हत भुइवर
गेल गेल आभायात

मन लहरी लहरी
त्याले हाती धरे कोन
उंडारल उंडारल
जस वारा वाहादन

मन जह्वरी जह्वरी
याच न्यार रे तन्तर
आरे इचू साप बरा
त्याले उतारे मन्तर

मन एव्हड एव्हड
जस खसखसच दान
मन केवढ केवढ
आभायतबि मावेन

देवा आस कस मन
आस कस रे घडल
कुठे जागेपनी तुले
अस सपन पडल

पिपांत मेले ओल्या उंदिर - बा.सी.मर्हेकर

पिपांत मेले ओल्या उंदिर;
माना पडल्या, मुरगळल्याविण;
ओठांवरती ओठ मिळाले;
माना पडल्या, आसक्तीविण.
गरिब बिचारे बिळांत जगले,
पिपांत मेले उचकी देउन;
दिवस सांडला घाऱ्या डोळीं
गात्रलिंग अन धुऊन घेउन.

जगायची पण सक्ती आहे;
मरायची पण सक्ती आहे.

उदासतेला जहरी डोळे,
काचेचे पण;
मधाळ पोळें
ओठांवरती जमलें तेंही
बेकलाइटी, बेकलाइटी!
ओठांवरती ओठ लागले;
पिपांत उंदिर न्हाले! न्हाले!

एका तळयात होती - ग.दि.माडगूळकर

एका तळयात होती बदले पिले सुरेख
होते कुरूप वेडे पिल्लू तयांत एक ॥

कोणी न त्यास घेई खेळावयास संगे
सर्वाहूनि निराळे ते वेगळे तरंगे

दावूनि बोट त्याला म्हणती हसून लोक
आहे कुरूप वेडे पिल्लू तयांत एक ॥

पिल्लस दुःख भारी भोळे रडे स्वतःशी
भावंड ना विचारी सांगेल ते कुणाशी

जे ते तयास टोची दावी उगाच धाक
होते कुरूप वेडे पिल्लू तयांत एक ॥

एकेदिनी परंतु पिल्लास त्या कळाले
भय वेड पार त्याचे वाऱ्यासवे पळाले

पाण्यात पाहताना चोरुनिया क्षणैक
त्याचेच त्या कळाले तो राजहंस एक

पैठणी - शांता शेळके

फडतालात एक गाठोडे आहे; त्याच्या तलाशी अगदी खाली
जीथे आहेत जुने कपडे, कुंच्या, टोपडी शले शाली

त्यातच आहे घडी करून जपून ठेवलेली एक पैठणी
नारली पदर, जरी चोकडी, रंग तीचा सुंदर धानी.

माझी आजी लग्नमध्ये ही पैठणी नेसली होती
पडली होती साऱ्यांच्या पाया हाच पदर धरून हाती

पैठणीच्या अवती भवती द्रव्णणारा सूक्ष्म वास,
ओल्खीची ..अनोल्खीची ..जाणीव गूढ आहे त्यास.

धूप.. कापूर..उद्वन्यातून जलत गेले कीती श्रावण
पैठणीने या जपले एक तन एक मन ..

खस-हीन्यात माखली बोटे पैठणीला केंव्हा पुसली
शेव्तीची, चमेलीची आरास प्द्राआडून हसली

वर्षामागून वर्षे गेली, संसाराचा स्राव झाला,
नवा कोरा कडक पोत एक मउपणा ल्याला

पैठणीच्या घडीघडीतून अवघे आयुश्य उलगडत गेले
अहेवपणी मरण आले, माझ्या आजीचे सोने झाले.

कधीतरी ही पैठणी मी धरते उरी क्वलून
मऊ-रेशमी स्पर्शामधे आजी भेटते मला ज्वलून

मधली वर्षे ग्लून पडतात, काल्पटाचा जुल्लो धागा
पैठणीच्या चोक्यानो आजीला माझे कुशल सांगा

गाई पाण्यावर - कवी बी

गाई पाण्यावर काय म्हणुनी आल्या
का गंगेचा यमुनाही ह्या मिळाल्या
उभय पितरांच्या चित्तचोरटीला
कोण माझ्या बोलले गोरटीला

तुला लंकेच्या पार्वतीसमान
पाहुनीया होवोनी साभिमान
काय त्यातील बोलली एक कोण
"अहा, आली ही पहां भिकारीण"

पंकसंपर्के का कमळ भिकारी?
धुलीसंसर्गे रत्न का भिकारी?
सूत्रसंगे सुमहार का भिकारी?
कशी तुही मग मज मुळी भिकारी?

नारीमायेचे रूप हे प्रसिद्ध
सोस लेण्यांचा त्यास जन्मसिद्ध
तोच बीजांकुर धरी तुझा हेतू
विलासाची होशील मोगरी तू

तुला घेईन पोलके मखमलीचे
कूडी मोत्याची फूल सुवर्णाचे
हौस बाई पुरवीन तुझी सारी
परी यांवरी हा प्रलय महाभारी

प्राण ज्यांचे वर गुंतले सदाचे
कोड किंचित पुरवीता नये त्यांचे
तदा बापाचे हृदय कसे होते?
न ये वदता अनुभवी जाणती ते

देव देतो सद्गुणी बालकांना
काय म्हणुनी आम्हांस करंट्यांना?
लांब त्याच्या गावास जाऊनीया
गूढ घेतो हे त्यांस पुसुनीया

"गावी जातो" ऐकता त्याच गाली
पार बदलुनी ती बालसृष्टी गेली
गळा घालुनी करपाश रेशमाचा
वदे, "येते मी, पोर अन्न वाचा"

फुलपांखरूं - ग.ह.पाटील

फुलपांखरूं !
छान किती दिसतें । फुलपांखरूं

या वेलीवर । फुलांबरोबर
गोड किती हसतें । फुलपांखरूं

पंख चिमुकलें । निळेजांभळे
हालवुनी झुलतें । फुलपांखरूं

डोळे बरिक् । करिती लुकलुक
गोल मणी जणुं ते । फुलपांखरूं

मी धरूं जाता । येई न हाता
दूरच तें उडते । फुलपांखरूं

टप टप टाकित टापा - शांता शेळके

टप टप टप टप टाकित टापा चाले माझा घोडा
पाठीवरती जीन मखमली पायि रुपेरी तोडा !

उंच उभारी दोन्ही कान
ऐटित वळवी मान-कमान
मधेच केव्हा दुडकत दुडकत चाले थोडा थोडा !

घोडा माझा फार हुशार
पाठीवर मी होता स्वार
नुसता त्याला पुरे इषारा, कशास चाबुक ओढा !

सात अरण्ये, समुद्र सात
ओलांडिल हा एक दमात
आला आला माझा घोडा, सोडा रस्ता सोडा !

आजीचे घड्याळ - केशवकुमार

आजीच्या जवळी घड्याळ कसले आहे चमत्कारिक,
देई ठेवुनि तें कुठे अजुनि हे नाही कुणा ठाउक;
त्याची टिक टिक चालते न कधिही, आहे मुके वाटते,
किल्ली देई न त्यास ती कधि, तरी ते सारखे चालते

"अभ्यासास उठीव आज मजला आजी पहाटे तरी,"
जेव्हा मी तिज सांगुनी निजतसे रात्री बिछान्यावरी
साडेपाचही वाजतात न कुठे तो हाक ये नेमकी
"बाळा झांजर जाहले, अरवला तो कोंबडा, उठ की !"

ताईची करण्यास जम्मत, तसे बाबूसवे भांडता
जाई संपुनियां सकाळ न मुळी पत्त कधी लागता !
"आली ओटिवरी उन्हे बघ!" म्हणे आजी, "दहा वाजले !
जा जा लौकर !" कानि तो घणघणा घंटाध्वनी आदळे.

खेळाच्या अगदी भरांत गहुनी जाता अम्ही अंगणी
हो केव्हा तिनिसांज ते न समजे ! आजी परी आंतुनी
बोले, "खेळ पुरे, घरांत परता ! झाली दिवेलागण,
ओळीने बसुनी म्हणा परवचा ओटीवरी येउन !"

आजीला बिलगून ऐकत बसू जेव्हा भुतांच्या कथा
जाई झोप उडून, रात्र किती हो ध्यानी न ये ऐकता !
"अर्धी रात्र कि रे" म्हणे उलटली, "गोष्टी पुरे ! जा पडा !
लागे तो धिडधांग पर्वतिवरी वाजावया चौघडा

सांगे वेळ, तशाच वार-तिथीही आजी घड्याळातुनी
थंडी पाऊस ऊनही कळतसे सारें तिला त्यांतुनी
मौजेचे असले घड्याळ दडुनी कोठे तिने ठेविले?
गाठोडे फडताळ शोधुनि तिचे आलो ! तरी ना मिळे !

औदुंबर

ऐल तटावर पैल तटावर हिरवाळी घेऊन
निळासावळा झरा वाहतो बेटाबेटांतुन

चार घरांचे गाव चिमुकले पैल टेकडीकडे
शेतमळ्यांची दाट लागली हिरवी गर्दी पुढे

पायवाट पांधरी तयातून अडवी तिडवी पडे
हिरव्या कुरणांमधुन चालली काळ्या डोहाकडे

झाकळूनी जळ गोड काळिमा पसरी लाटांवर
पाय टाकुनी जळात बसला असला औदुंबर

प्रेम कर भिल्लासारख

पुरे झाले चंद्र, सूर्य पुरे झाल्या तारा
पुरे झाले नदीनाले पुरे झाल्या वारा

मोरासारखा छाती काढून उभा रहा
जाळासारखा नजरेत नजर बांधून रहा

सांग तिला तुझ्याच मिठीत स्वर्ग आहे सारा...

शेवाळलेले शब्द आणि कयमकछंद करतील काय ?
डांबरी सडकेवरती श्रावण इंद्रधनू बांधील काय ?

उन्हाळ्यातल्या ढगासारखा हवेत राहशील फिरत,
जास्तीत जास्त बारा महिने बाई बसेल झुरत

नंतर तुला लगीनचिठी आल्याशिवाय राहिल काय ?

म्हणून म्हणतो, जागा हो जाण्यापूर्वी वेळ
प्रेम नाही अक्षरांचा भातुकळीचा खेळ

प्रेम म्हणजे वणवा होवून जाळत राहणं
प्रेम म्हणजे जंगल होवून जळत जाणं...

प्रेम कर भिल्लासारखं बाणावरती खोचलेलं
मातीमधून उगवूनसूधा मेघापर्यंत पोचलेलं

शब्दांच्या या धुक्यामध्ये अडकू नकोस
बुरुजावरती झेंड्या सारखा फडकू नकोस

उधळून दे तुफान सगळं काळजामध्ये साचलेलं
प्रेम कर भिल्लासारख बाणावरती खोचलेलं...

फुलराणी - बालकवी

हिरवे हिरवे गार गालिचे
हरित तृणांच्या मखमालीचे
त्या सुंदर मखमाली वरती
फुलराणी ही खेळत होती

गोड निळ्या वातावरणात
अव्याज मने होती डोलत
प्रणय चंचला त्य भूलिला
अवगत नव्हत्या कुमारिकेला
आईच्या मंडिवर बसूनी
झोके घ्यावे गावी गाणी
याहून ठावे काय तियेला
साध्या भोळ्या फुलराणीला?

* * *

पुरा विनोदी संध्यावात
डोल डोल्वी हिरवे शेत
तोच एकेदा हासत आला
चंबून म्हणे फुलराणीला
"झ्यानी माझै सोनुकली ती
कुणाकडे गं पाहत होती
तो रविकर का गोजिरवाणा
आवडला अमुच्या राणींना"
लाज लाजली ह्या वचनांनी
साधी भोळी ती फुलराणी

आंदोली संध्यच्या बसूनी
झोके झोके घेते रजनी
त्या रजनीचे नेत्र विलोल
नभी चमकती ते ग्रहगोल
जादू टोणा त्यांनी केला
चैन पडेन फुलराणीला
निजली शेते निजले रान
निजले प्राणी थोर लहान
अजून जागी फुलराणी ही
आज कशी ताळयावर नाही?
लागेना डोळयाशी डोळा
काय जाहले फुलराणीला

या कुंजातून त्या कुंजातून
इवल्या इवल्या दिवट्या लावून
मध्यरात्रीच्या निवंत समयी
खेळ खेळते वनराणी ही
त्या देवी ला ओव्या सुंदर
निर्झर गातो त्या तालावर
झुलुनी राहिले सगळे रान
स्वप्नसंगमी दंग होऊन
प्रणय चींतनीविलीन वृत्ती
कुमारिका ही डोलत होती

डुलता डुलता गंग होऊनि
स्वप्ने पाही मग फुलराणी

कुणी कुणाल अवकाशात
प्रनयगायने होते गात
हळुच मागुन आले कोण
कुणी कुणा दे चुंबनदान
प्रनय खेळ हे पाहुन चित्ती
विरहार्ता फुलराणी होती
तो व्योमीच्या प्रेमेदेवता
वा-यावरती फिरता फिरता
हलुच आल्या उतरुन खाली
फुलराणीसह करण्या केली
परस्प्रांना खुण्वऊनी नयनी
त्या वदल्या ही अमुची राणी

स्वर्भुमीचा जुअळवित हात
नाच नाचतो प्रभात वात
खेळूनी दमल्या त्या घ्नह माला
हळुच लागती लपावयाला
आकाशाची गंभिर शांति
मंद मंद ये अवनी वरती
विरू लागले संशय जाल
संपत ये विरहाचा काल
शुभ्र धुकल्याचे वस्त्र लेऊनी
हर्षनिर्भरा नटली अवनी
स्वप्संगमी रंगत होती
तरीही अजुनि फुलराणी ती

तेजोमय नव मंडप केला
लक्ख पांढरा दाही दिशांना
जिकडे तिकडे उधळित मोती
दिव्य वर्हाडी गगनी येती
ला सुवर्णी झगे घालूनी
हासत हासत आले कोणी
कुणी बांधिला गुलाबि फेटा
झगमगणारा सुंदर मोठा
आकाशी चंडोल चालला
हा वाडिनश्रय करावयाला
हे थाटाचे लग्न कुणाचे
साध्या भोळ्या फुलराणीचे

गाऊ लागले मंगल पाठ
सृष्टीचे गाणारे भाट
वाजवि सनई मारुत राणा
कोकिळ घे तानावर ताना
नाचू लागले भारद्वाज
वाजवित्ती निर्झर पखवाज
नवदेव सोनेरी रविकर
नवरी ही फुलराणी सुंदर
लग्न लागते सावध सारे
सावध पक्षी सावध वारे
दवमय ह अंतःपट फिटला
भेटे रविकर फुलराणीला

वधू वरांना दिव्य रवानी
कुणी गायीली मंगल गाणी
त्यात कुणीसे गूफ्रित होते
परस्परांचे प्रेम अहा ते
आणिक तेथिल वनदेवीही
दीव्य आपुल्या उच्छवासांही
लिहित होत्या वातावरणी
फुलराणीची गोड कहाणी
गुंगत गुंगत कवि त्या ठायी
स्फुर्ती सह विहराया जाई
त्याने तर अभिषेकच केला
नवगीतांनी फुलराणीला

गवतफुला - इंदिरा संत

रंगरंगुल्या, सानसानुल्या,
गवतफुला रे गवतफुला;
असा कसा रे सांग लागला,
सांग तुझा रे तुझा लळा.

मित्रासंगे माळावरती,
पतंग उडवित फिरताना;
तुला पाहिले गवतावरती,
झुलता झुलता हसताना.

विसरुनी गेलो पतंग नभिचा;
विसरून गेलो मित्राला;
पाहुन तुजला हरवून गेलो,
अशा तुझ्या रे रंगकळा.

हिरवी नाजुक रेशिम पाती,
दोन बाजुला सळसळती;
नीळ निळुली एक पाकळी,
पराग पिवळे झगमगती.

मलाही वाटे लहान होऊन,
तुझ्याहुनही लहान रे;
तुझ्या संगती सडा रहावे,
विसरून शाळा, घर सारे.

तुतारी - केशवसुत

एक तुतारी द्या मज आणुनि
फुंकिन मी जी स्वप्राणाने
भेदुनि टाकिन सगळी गगनें
दीर्घ जिच्या त्या किंकाळीने
अशी तुतारी द्या मजलागुनी

अवकाशाच्या ओसाडीतले
पडसाद मुके जे आजवरी
होतील ते वाचाल सत्वरी
फुंक मारीता जिला जवरी
कोण तुतारी ती मज देईल?

रुढी, जुलूम यांची भेसूर
संताने राक्षसी तुम्हाला
फाडूनी खाती ही हतवेला
जल्शाची का? पुसा मनाला!
तुतारीने ह्या सावध व्हा तर!

चमत्कार! ते पुराण तेथुनी
सुंदर, सौज्वळ गोड मोठे
अलिकडले ते सगळे खोटे
म्हणती धरुनी ढेरी पोटे
धिक्कार अशा मूर्खालागुनी

जुने जाऊ द्या मरणाालागुनी
जाळुनी किंवा पुरुनी टाका
सडत न एक्या ठायी ठाका
सावध! ऐका पुढल्या हाका
खांद्यास चला खांदा भिडवूनी

प्राप्तकाल हा विशाल भूधर
सुंदर लेणी तयात खोदा
निजनामे त्यावरती नोंदा
बसुनी का वाढविता मेदा?
विक्रम काही करा, चला तर!

धार धरलिया प्यार जीवावर
रडतील रडोत रांडापारे
गतशतकांची पापे घारे
क्षालायाला तुमची रुधिरे
पाहिजेत रे! ख्रैण न व्हा तर!

धर्माचे माजवुनी अवडंबर
नीतीला आणिती अडथळे
विसरुनीया जे जातात खुळे
नीतीचे पद जेथे न ढळे
धर्म होतसे तेथेच स्थिर

हल्ला करण्या तर दंभावर तर बंडावर
शूरांनो! या त्वरा करा रे!
समतेचा ध्वज उंच धरा रे!
नीतीची द्वाही पसरा रे!
तुतारीच्या ह्या सुराबरोबर

नियमन मनुजासाठी, मानव
नसे नियमनासाठी, जाणा;
प्रगतीस जर ते हाणी टोणा
झुगारुनी दे देऊनी बाणा
मिरवा नीज ओजाचा अभिनव!

घातक भलत्या प्रतिबंधांवर
हल्ला नेण्या करा त्वरा रे!
उरुतीचा ध्वज उंच धरा रे!
वीरांनो! तर पुढे सरा रे
आवेशाने गर्जत हर-हर!

पूर्वीपासूनी अजुनी सुरासुर
तुंबळ संग्रामाला करिती
संप्रति दानव फार माजती
देवावर झेंडा मिरवीती!
देवांच्या मदतीस चला तर!

विचित्र वीणा - बा. भ. बोरकर

निळ्या जळावर कमान काळी कुठे दुधावर आली शेते
थंडाव्याची कारंजिशी कुठे गर्द बांबूची बेटे

जिकडे तिकडे गवत बागडे कुठे भित्तिच्या चढे कडेवर
ती म्हातारी थरथर कापे सुखासवे होउनी अनावर

तारामधला पतंग कोठे भुलून गेला गगनमंडला
फणा डोलवित झोंबू पाहे अस्त-रवीच्या कवचकुंडला

उंचवट्यावर म्हशी गोठल्या तसेच कोठे काजळ काळे
वर्ष तृप्तीचा पानोपानी बघून जाले ओले-ओले

कोठे तुटल्या लाल कड्यावर चपळ धीट बकरीची पोरे
एक त्यातले लुचे आईला सटीन कान्ती गोरे गोरे

फुलपाखरी फूल थव्यावर कुठे सांडली कुंकुमटिंबे
आरस्पानी पाण्यावरती तरल्या बगळ्यांची प्रतिबिंबे

कुठे आवळीवरी कावळा मावळतीचा शकून सांगे
पूर्वेला राऊळ इंद्राचे कोरीव संगमरवरी रंगे

घाटामध्ये शिरली गाडी अन् रात्रीचा पडला पडदा
पण चित्रांची विचित्र वीणा अजून करिते दिडदा दिडदा

गणपत वाणी - बा.सी. मर्ढेकर

गणपत वाणी बिडी पिताना
चावायाचा नुसतीच काडी;
म्हणायचा अन मनाशीच की
या जागेवर बांधिन माडी;

मिचकावुनि मग उजवा डोळा
आणि उडवुनी डावी भिवयी,
भिरकावुनि ती तशीच ध्यायचा
लकेर बेचव जैसा गवयी.

गि~हाईकाची कदर राखणे;
जिरे, धणे अन धान्यें गळित,
खोबरेल अन तेल तिळीचे
विकून बसणे हिशेब कोळित;

स्वप्रांवरती धूर सांडणे
क्वचित बिडीचा वा पणतीचा
मिणमिण जळत्या; आणि लेटणे
वाचित गाथा श्रीतुकयाचा.

गोणपटावर विटकरंगी
सतरंजी अन उशास पोते;
आडोशाला वास तुपाचा;
असे झोपणे माहित होते.

काडे गणपत वाण्याने ज्या
हाडांची ही ऐशी केली
दुकानातल्या जमीनीस ती
सदैव रुतली आणिक रुतली.

काड्या गणपत वाण्याने ज्या
चावुनि चावुनि फेकून दिधल्या,
दुकानांतल्या जमीनीस त्या
सदैव रुतल्या आणिक रुतल्या.

गणपत वाणी बिडी बापडा
पितांपितांना मरून गेला;
एक मागता डोळे दोन
देव देतसे जन्मांधाला

सहानभूती - कुसुमाग्रज

उभे भवती प्रासाद गगनभेदी
पथी लोकान्ची होय दाट गर्दी

प्रभादिपान्ची फुले अन्तराळी
दौलतीची नित चालते दिवाळी

कोपर्याशी गुणगुणत अन अभन्ना
उभा केव्हाचा एक तो अपन्ना

भोवतीचा अन्धार जो निमाला
हृदयी त्याच्या जणु जात आश्रयाला

जीभ झालेली ओरडूनी शोश
चार दिवसान्चा त्यात ही उपास

नयन थिजले थरथरती हात पाय
रुप दैन्याचे उभे मुर्त काय ?

कीव यावी पण तयाची कुणाला
जात उपहासुनी पसरल्या कराला

तोची येइ कुणी परतूनी मजुर
बघूनी दिना त्या उभारुनी उर

म्हणे राहीन दीन एक मी उपाशी
परि लाभु दे दोन घास त्यासी

खिसा ओतुनी त्या मुक्या ओन्जळीत
चालू लागे तो दिन बन्धू वाट

आणी धनिकान्ची वाहने पथात
जात होती ती आपुल्या मदात.

आम्ही कोण? - केशवसुत

आम्ही कोण म्हणूनि काय पुससी? आम्ही असू लाडके-
देवाचे दिधले असे जग तये आम्हांस खेळावया;
विश्वी या प्रतिभावले विचरतो चौहीकडे लीलया,
दिक्कालांतुनि आरपार अमुची दृष्टी पहाया शके

सारेही बडिवार येथिल पहा! आम्हांपुढे ते फिके;
पाणिस्पर्शच आमुचा शकतसे वस्तूप्रती द्यावया -
सौंदर्यातिशया, अशी वसतसे जादू करांमाजि या;
फोले पाखडिता तुम्ही, निवडितो ते सत्त्व आम्ही निके!

शून्यामाजि वसाहती वसविल्या कोणी सुरांच्या बरे?
पृथ्वीला सुरलोक साम्य झटती आणावया कोण ते?
ते आम्हीच, सुधा कृतीमधुनिया ज्यांच्या सदा पाझरे;
ते आम्हीच शरण्य, मंगल तुम्हां ज्यांपासुनी लाभते!

आम्हांला वगळा - गतप्रभ झणी होतील तारांगणे;
आम्हांला वगळा - विकेल कवडीमोलावरी हे जिणे!

सागरा प्राण तळमळला ! - स्वा. विनायक दामोदर सावरकर

ने मजसी ने परत मातृभूमीला, सागरा प्राण तळमळला ! || धृ० ||

भूमातेच्या चरणतला तूज धूता, मी नित्य पाहिला होता ;

मज वदलासी अन्य देशिं चल जाउं; सृष्टिची विविधता पाहू .

तैं जननी हृद् विरहशंकितहि झालें, परि तुवां वचन तिज दिधलें,

'मार्गज्ञ स्वयें मीच पृष्टिं वाहीन. त्वरि तया परत आणीन !'

विश्वसलों या तव वचनीं, मी, जगदनुभवयोगें बनुनी,मी,

तव अधिक शक्त ऊद्धरली मी, "येईन त्वरें" कथुनि सोडिलें तिजला,

सागरा, प्राण तळमळला ! || १ ||

शुक पंजरिं वा हरीण शिरावा पार्शीं, ही फसगत झाली तैशी !

भूविरह कसा सतत साहं यापुढतीं, दश दिशा तमोमय होती,

गुणसुमनें मी वेंचियली या भावें, कीं, तिनें सुगंधा घ्यावें !

जरि उद्धरणीं व्यय न तिच्या हो साचा, हा व्यर्थ भार विद्येचा.

ती आम्रवृक्ष-वत्सलता, रे, नव कुसुमयुता त्या सुलता, रे,

तो बालगुलावहि आतां, रे, फुलबाग मला, हाय! पारखा झाला!

सागरा, प्राण तळमळला ! || २ ||

नभिं नक्षत्रें बहुत, एक परि प्यारा- मज भरतभूमिचा तारा.

प्रासाद ईथें भव्य; परी मज भारी- आईची झोपडी प्यारी.

तिजवीण नको राज्य, मज प्रिय साचा- वनवास तिच्या जरी वनिंचा.

भुलविणें व्यर्थ हें आता, रे, बहु जिवलग गमते चित्ता, रे,

तुज सरित्पते, जी सरिता रे, तद्विरहाची शपथ घालतो तुजला

सागरा, प्राण तळमळला || ३ ||

या फेनमिपें हंससि, निर्दया, कैसा, कां वचन भंगिशी ऐसा ?

त्वस्वामित्वा सांप्रति जी मिरवीते, भिऊनि कां आंग्लभूमीतें,
मन्मातेला अबल म्हणुनि फसवीसी ? मज विवासनाते नेसी ?
जरि आंग्लभूमि भयभीता, रे, अबला न माझि ही माता, रे,
कथिल हें अगस्तिस आतां, रे, जो आंचमनी एक क्षणी तुज प्याला,
सागरा, प्राण तळमळला || ४ ||

लेझिम चाले जोरात - श्री श्रीधर बाळकृष्ण रानडे

दिवस सुगीचे सुरु जाहले, ओला चारा बैल माजले,
शेतकरी मन प्रसन्न जाहले..., छनझुन खळझण झिनखळ छिनझुन,
लेझिम चाले जोरात !

चौघांनी वर पाय ऊचलले, सिंहासनिं त्या ऊभे राहिले,
शाहिर दोघे ते डफ वाले..., टपटुम, दुमदुम, डफ तो बोले..
लेझिम चाले जोरात !

दिवटी फुरफुर करू लागली, पटक्यांची वर टोंके झूलली,
रांग खेळण्या सज्ज जाहली, छनखळ झुणझिन, दुमदुम पटदुम्,
लेझिम चाले जोरात !

भरभर डफ तो बोले घुमुनीं, लेझिम चाले मंडल धरुनी,
बाजुस-मागें, पुढे वाकुनी..., झणझीन खळखळ, झिनखळ झिनखळ,
लेझिम चाले जोरात !

डफ तो बोले-लेझिम चाले, वेळेचे त्या भान न ऊरले,
नाद भराने धुंध नाचले..., छनझुन खळझण झिनखळ छिनझुन,
लेझिम गुंगे नादात् !

सिंहासन ते डुलु लागले, शाहिर वरती नाचू लागले,
गरगर फिरले लेझिमवाले..., छनछन खळखळ, झणझण छनछन,
लेझिम गुंगे नादात् !

दिनभर शेती श्रमूनी खपले, रात्री साठी लेझीम चाले,
गवई न लगे, सतारवाले..., छनखळ झुणझिन, रात्र संपली नादात्
लेझिम चाले जोरात् !

पहाट झाली - तारा थकल्या, डफवाला तो चंद्र ऊतरला,
परी न थकला लेझिम मेळां..., छनखळ झुणझिन, लेझिम खाली...
चला जाऊया शेतात् ! चला जाऊया शेतात् !!

लाभले आम्हास भाग्य बोलतो मराठी - सुरेश भट

लाभले आम्हास भाग्य बोलतो मराठी
जाहलो खरेच धन्या एक तो मराठी
धर्म, पंथ, जात एक जाणतो मराठी
एवढ्या जगात माय मानतो मराठी

आमुच्या मनामानात दंग ते मराठी
आमुच्या रगरगात रंगते मराठी
आमुच्या उरा उरात स्पंदाते मराठी
आमुच्या नसानसात नाच ते मराठी

आमुच्या पिलापिलात जन्मते मराठी
आमुच्या लहानग्यात रांगते मराठी
आमुच्या मुलामुलीत खेळते मराठी
आमुच्या घराघरात वाढते मराठी

आमुच्या कुला कुलात नांदते मराठी
येथल्या फुलाफुलात हासते मराठी
येथल्या दिशादिशात दाट ते मराठी
येथल्या नगानगात गर्जते मराठी

येथल्या दरीदरीत हिंडते मराठी
येथल्या वनावनात गुंजते मराठी
येथल्या तरुलतात साजते मराठी
येथल्या कळीकळीत लाजते मराठी

येथल्या नभामधून वर्षते मराठी
येथल्या पिकांमधून डोलते मराठी
येथल्या नद्यांमधून वाहते मराठी
येथल्या चराचरात राहते मराठी

पाहुणे जरी असंख्य पोसते मराठी
आपुल्या घरात हाल सोसते मराठी
हे असे कितीक 'खेळ' पाहते मराठी
शेवटी मदांध तख्त फोडते मराठी

मधुघट - भा. रा. तांबे

मधु मागशि माझ्या सख्या परी,
मधुघटचि रिकामे पडती घरी

आजवरी कमळाच्या द्रोणी
मधु पजीला तुला भरोनि,
सेवा हि पुर्वीची स्मरोनी,
करी रोष न सख्या, दया करी

नैवेद्याची एकच वाटी
अतां दुधाचि माझ्या गाठी,
देवपुजेस्तव ही कोरांटी
बाळगी अंगणी कशि तरी

तरुण-तरुणीची सलज्ज कुजबुज
वृक्ष-झर्यांचे गुढ मधुर गुज,
संसाराचे मर्म हवे तुज,
मधु पिळण्या परी रे बळ न करी

ढळला रे ढळला दिन सख्या
संध्याच्या भिवविती हृदया,
अतां मधुचे नांव कासया?
लागले नेत्र रे पैलतीरी

नको नको रे पावसा ...!! - इंदिरा संत

नको नको रे पावसा
असा अवेळी धिंगाणा
घर माझे चंद्रमौळी
आणि दारात सायली;

नको नाचूं तडातडा
असा कौलारावरुन,
तांबे सतेलीपातेलीं
आणू भांडी मी कोटून?

नको करु झोंबाझोंबी
माझी नाजूक वेलण,
नको टाकू फुलमाळ
अशी मातीत लोटून;

आडदांडा नको येउं
झेपावत दारांतून,
माझे नेसूचे जुनेर
नको टाकू भिजवून;

किती सोसले मी तुझे
माझे एवढे ऐक ना,
वाटेवरी माझा सखा
त्याला माघारी आण ना;

वेशीपुढे आठ कोस
जा रे आडवा धावत,
विजेबा, कडाडून
मागे फिरव पंथस्थ;

आणि पावसा राजसा
नीट आण सांभाळून,
घाल कितीही धिंगाणा
मग मुळी न बोलेन;

पितळेची लोटीवाटी
तुझ्यासाठी मी मांडीन,
माझ्या सख्याच्या डोळ्यांत
तुझ्या विजेला पूजीन;

नको नको रे पावसा
असा अवेळी धिंगाणा
घर माझे चंद्रमौळी
आणि दारात सायली....

किती तरी दिवसांत - बा. सी. मर्ढेकर

किती तरी दिवसांत
नाही चांदण्यात गेलो
किती तरी दिवसांत
नाही नदीत डुंबलो

खुल्या चांदण्याची ओढ
आहे माझी ही जुनीच
आणि वाहत्या पाण्याची
शीळ ओळखीची तीच.

केव्हा तरी चांदण्यात
पुन्हा जाऊन निर्भय
गावाकडच्या नदीत
होऊन मी जलमय.

आज अंतरात भीती
खुल्या चांदण्याची थोडी
आणि नदीचा प्रवाह
अंगावर काटा काढी.

बरा म्हणून हा इथे
दिवा पारवा पा-याचा
बरी तोतया नळाची
शिरी धार मुखी ऋचा

देणा-याने देत जावे - विंदा करंदीकर

देणा-याने देत जावे
घेणा-याने घेत जावे

हिरव्या पिवळ्या माळावरुनी
सह्याद्रीच्या कड्यावरुनी
छातीसाठी ढाल घ्यावी

वेड्यापिशा ढगाकडून
वेडेपिसे आकार घ्यावे
रक्तामधल्या प्रश्नासाठी
पृथ्वीकडून होकार घ्यावे

उसळलेल्या दर्याकडून
पिसाळलेली आयाळ घ्यावी
भरलेल्या भिमेकडून
तुकोबाची माळ घ्यावी

देणा-याने देत जावे
घेणा-याने घेत जावे
घेता घेता एक दिवस
देणा-याचे हात घ्यावे.

पृथ्वीचे प्रेमगीत - कुसुमाग्रज

युगामागुनी चालली रे युगे ही
करावी किती भास्करा वंचना
किती काळ कक्षेत धावू तुझ्या मी
कितीदा करू प्रीतीची याचना

नव्हाळीतले ना उमाळे उसासे
न ती आग अंगात आता उरे
विझोनी आता यौवनाच्या मशाली
ऊरी राहिले काजळी कोपरे

परी अंतरी प्रीतीची ज्योत जागे
अविश्रांत राहिल अन् जागती
न जाणे न येणे कुठे चालले मी
कळे तू पुढे आणि मी मागुती

दिमाखात तारे नटोनी थटोनी
शिरी टाकित्ती दिव्य उल्काफुले
परंतु तुझ्या मूर्तीवाचून देवा
मला वाटते विश्व अंधारले

तुवा सांडलेले कुठे अंतराळात
वेचूनिया दिव्य तेजःकण
मला मोहवाया बघे हा सुधांशू
तपाचार स्वीकारुनी दारुण

निराशेत सन्यस्थ होऊन बैसे
ऋषींच्या कुळी उत्तरेला ध्रुव
पिसाटापरी केस पिंजारुनी हा
करी धूमकेतू कधी आर्जव

पिसारा प्रभेचा उभारून दारी
पहाटे उभा शुक्र हा प्रेमळ
करी प्रीतीची याचना लाजुनी
लाल होऊनिया लाजरा मंगळ

परी दिव्य ते तेज पाहून पूजून
घेऊ गळ्याशी कसे काजवे
नको धूर्त शृंगार तो दुर्बळांचा
तुझी दूरता त्याहुनी साहवे

तळी जागणारा निखारा उफाळून
येतो कधी आठवाने वर
शहारून येते कधी अंग तूझ्या
स्मृतीने उले अन् सले अंतर

गमे की तुझ्या रुद्र रूपात जावे
मिळोनी गळा घालुनीया गळा
तुझ्या लाल ओठातली आग प्यावी
मिठीने तुझ्या तीव्र व्हाव्या कळा

अमर्याद मित्रा तुझी थोरवी अन्
मला ज्ञात मी एक धुलिःकण
अलंकारण्याला परी पाय तूझे
धुळीचेच आहे मला भूषण

घरटा - बालकवी

चिव चिव चिव रे
तिकडे तू कोण रे ?
कपिलामावशी कपिलामावशी
घरटा मोडून तू का जाशी ?
नाही गं बाई मुळीच नाही
मऊ गवत देईन तुशी
कोंबडीताई कोंबडीताई
माझा घरटा पाहिलास बाई ?
नाही गं बाई मुळीच नाही
तुझा माझा संबंध काही
कावळेदादा कावळेदादा
माझा घरटा नेलास बाबा ?
नाही गं बाई चिमणुताई
तुझा घरटा कोण नेई ?
आता बाई पाहू कुठे ?
जाऊ कुठे ? राहू कुठे ?
गरीब बिचाऱ्या चिमणीला
सगळे टपले छळण्याला
चिमणीला मग पोपट बोले
का गं तुझे डोळे ओले ?
काय सांगू बाबा तुला
घरटा माझा कोणी नेला
चिऊताई चिऊताई
माझ्या घरट्यात येतेस बाई ?
पिंजरा किती छान माझा
सगळा शीण जाईल तुझा
जळो तुझा पिंजरा मेला
त्याचे नाव नको मला
राहीन मी घरट्याविना
चिमणी उडून गेली राना

या नभाने या भुईला दान द्यावे - ना. धों. महानोर

या नभाने या भुईला दान द्यावे
आणि या मातीतून चैतन्य गावे
कोणती पुण्ये अशी येती फळाला
जोधळ्याला चांदणे लगडून जावे

या नभाने या भुईला दान द्यावे
आणि माझ्या पापणीला पूर यावे
पाहता सुगंध कांती सांडलेली
पाखरांशी खेळ मी मांडून गावे

गुंतलेले प्राण या रानात माझे
फाटकी ही झोपडी काळीज माझे
मी असा आनंदून बेहोष होता
शब्दगंधे तू मला वाहून घ्यावे

अरे, संसार संसार - बहिणाबाई चौधरी

अरे, संसार संसार, जसा तवा चुल्ह्यावर
आधी हाताला चटके तंव्हा मिळते भाकर !

अरे, संसार संसार, खोटा कधी म्हणू नहीं
राउळाच्या कयसाले, लोटा कधी म्हणू नहीं

अरे, संसार संसार, नहीं रडनं, कुढनं
येड्या, गयांतला हार, म्हणू नको रे लोढनं !

अरे, संसार संसार, खीरा येलावरचा तोड
एक तोंडामधी कडू, बाकी अवघा लागे गोड

अरे, संसार संसार, म्हणू नको रे भीलावा
त्याले गोड भीमफूल, मधी गोडंब्याचा ठेवा

देखा संसार संसार, शेंग वरतून काटे
अरे, वरतून काटे, मधी चिक्रे सागरगोटे

ऐका, संसार संसार, दोन्ही जीवांचा इचार
देतो सुखाले नकार, अन् दुःखाले होकार

देखा, संसार संसार, दोन जीवांचा सुधार
कदी नगद उधार, सुखदुःखाचा बेपार !

अरे, संसार संसार, असा मोठा जादूगार
माझ्या जीवाचा मंतर, त्याच्यावरती मदार

असा, संसार संसार, आधी देवाचा ईसार
माझ्या देवाचा जोजार, मग जीवाचा आधार !

उगवले नारायण - बहिणाबाई चौधरी

उगवले नारायण, उगवले गगनांत
प्रभा सोनीयाची फांके उन्हे आली अंगणात ॥ १ ॥
उन्हे आली अंगणात, उन्हे आली ओटीवर
सोनपावलांनी देवा, उजळले माझे घर ॥ २ ॥
उजळले माझे घर, झळाळले ग, कळस
डुलुं लागे आनंदाने वृंदावनींची तुळस ॥ ३ ॥
वृंदावनींची तुळस, दिसे हिरवी अंजिरी
वारियाच्या झुळुकिने हंसे मंजिरी मंजिरी ॥ ४ ॥
हंसे मंजिरी मंजिरी, प्राजक्ताच्या पावलाशीं
सडा फुलांचा घालतो, मोती-पोवळ्याच्या राशी ॥ ५ ॥
मोती-पोवळ्याच्या राशी, वैभववाला नाही अंत
सुख वेचितें संसारी, माउली मी भाग्यवंत ॥ ६ ॥

बाळ, चालला रणा - पदमा गोळे

बाळ, चाललासे रणा
घरा बांधिते तोरण,
पंचप्राणांच्या ज्योतींनीं
तुज करिते औक्षण.

याच विक्रमी बाहुंनी
स्वतंत्रता राखायची,
खांद्यावरी या विसावे
शांती उद्याच्या जगाची.

म्हणूनिया माझ्या डोळा
नाही थेंबही दुःखाचा,
मीही महाराष्ट्र कन्या
धर्म जाणते विरांचा.

नाही एकही हुंदका
मुखावाटे काढणार,
मीच लावुनी ठेविली
तुझ्या तलवारीस धार.

अशुभाची सावलीही
नाही पडणार येथे
अरे मीही सांगते ना
जीजा लक्ष्मीशी नाते.

तुझ्या शस्त्रांना, अस्त्रांना
शक्ती देईल भवानी,
शिवरायांचे स्वरुप
आठवावे रणांगणी.

घन्य करी माझी कूस
येई विजयी होऊन,
पुन्हा माझिया हाताने
दूधभात भरवीन.

अनामवीरा - कुसुमाग्रज

अनामवीरा, जिथे जाहला तुझा जीवनांत

स्तंभ तिथे ना कुणी बांधला, पेटली ना वात

धगधगता समराच्या ज्वाला या देशासाठी
जळावयास्तव संसारातून उठोनिया जाशी

मूकपणाने तमी लोपती संध्येच्या रेणा
मरणामध्ये विलीन होसी, ना भय ना आशा

जनभक्तीचे तुझ्यावरी नच उधाणले भाव
रियासतीवर नसे नोंदले कुणी तुझे नाव

जरी न गातील भाट डफावर तुझे यशोगान
सफल जाहले तुझेच हे रे तुझे बलिदान

काळोखातूनी विजयाचा हे पहाटचा तारा
प्रणाम माझा पहिला तुजला मृत्युंजय वीरा

उत्तुंग आमुची उत्तर सीमा इंच इंच लढवू - वसंत बापट

उत्तुंग आमुची उत्तर सीमा इंच इंच लढवू
अभिमान धरू, बलिदान करू, ध्वज उंच उंच चढवू

परक्यांचा येता हल्ला, प्रत्येक घर बने किल्ला
हे कोटि कोटि भुजदंड, होतील इथे ध्वजदंड
छातीची करुनी ढाल, लाल या संगिनीस भिडवू

बलवंत उभा हिमवंत, करि हैवानाचा अंत
हा धवलगिरी हा नंगा, हा त्रिशूळ कांचनगंगा
जरि झुंड पुंड शत्रूंची आली, खिंड खिंड लढवू

जरि हजार अमुच्या जाती, संकटामध्ये विरघळती
परचक्र येतसे जेव्हा, चौदांची एकच जिव्हा
मग पक्ष, पंथ जरि लक्ष आमुचे, सागरात बुडवू

राष्ट्राचा दृढ निर्धार, करु प्राणपणे प्रतिकार
ह्या नसानसांतिल रक्त, जाळील आसुरी तख्त
आम्ही न कुणाचे दास, नवा इतिहास पुन्हा घडवू

अन्याय घडो शेजारी, की दुनियेच्या बाजारी
धावून तिथेही जाऊ, स्वातंत्र्य-मंत्र हा गाऊ
स्वातंत्र्य, बंधुता, समता यांचा घोष सदा घुमवू

खरा तो एकची धर्म - साने गुरुजी

खरा तो एकची धर्म,
जगाला प्रेम अर्पावे

जगी जे हीन अतिपतित,
जगी जे दीन पददलित
तया जाऊन उठवावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

जयांना कोणी ना जगती
सदा ते अंतरी रडती
तया जाऊन सुखवावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

समस्तां धीर तो द्यावा,
सुखाचा शब्द बोलावा
अनाथा साह्य ते द्यावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

सदा जे आर्त अतिविकल,
जयांना गांजती सकल
तया जाऊन हसवावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

कुणा ना व्यर्थ शिणवावे,
कुणा ना व्यर्थ हिणवावे
समस्तां बंधु मानावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

प्रभूची लेकरे सारी
तयाला सर्वही प्यारी
कुणा ना तुच्छ लेखावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

असे जे आपणापाशी,
असे जे वित्त वा विद्या
सदा ते देतची जावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

भरावा मोद विश्वात
असावे सौख्य जगतात
सदा हे ध्येय पूजावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

असे हे सार धर्माचे
असे हे सार सत्याचे
परार्थी प्राणही द्यावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

जयाला धर्म तो प्यारा,
जयाला देव तो प्यारा

त्याने प्रेममय व्हावे,
जगाला प्रेम अर्पावे

घाल घाल पिंगा वाऱ्या - कृ. ब. निकुंब

घाल घाल पिंगा वाऱ्या, माझ्या परसात
माहेरी जा, सुवासाची कर बरसात !

"सुखी आहे पोर"- सांग आईच्या कानात
"आई, भाऊसाठी परी मन खंतावतं !

विसरली का ग, भादव्यात वर्स झालं,
माहेरीच्या सुखाला ग, मन आचवलं.

फिरून-फिरून सय येई, जीव वेडावतो
चंद्रकळेचा ग, शेव, ओलाचिंब होतो.

काळ्या कपिलेची नंदा खोडकर फार,
हुंगहुंगुनिया करी कशी ग, बेजार !

परसात पारिजातकाचा सडा पडे,
कधी फुलं वेचयला नेशील तू गडे ?

कपिलेच्या दुधावर मऊ दाट साय
माया माझ्यावर दाट जशी तुझी, माय ... !"

आले भरून डोळे पुन्हा गळा नि दाटला
माउलीच्या भेटीसाठी जीव व्याकूळला !

-

देवाचे घर - ग. दि. माडगूळकर

इवल्या इवल्याशा, टिकल्या-टिकल्यांचे
देवाचे घर बाइ, उंचावरी
ऐक मजा तर ऐक खरी

निळी निळी वाट, निळे निळे घाट
निळ्या निळ्या पाण्याचे झुळझुळ पाट
निळ्या निळ्या डोंगरात निळी निळी दरी

चांदीच्या झाडांना सोन्याची पाने
सोनेरी मैनेचे सोनेरी गाणे
सोन्याची केळी, सोन्याचा पेरू
सोनेरी आंब्याला सोन्याची कैरी

देवाच्या घरात गुलाबाची लादी
मऊ मऊ ढगांची अंथरली गादी
चांदण्यांची हंडी, चांदण्यांची भांडी
चांदोबाचा दिवा मोठा लावला वरी

-

आई' म्हणोनी कोणी, आईस हाक मारी - यशवंत

आई' म्हणोनी कोणी, आईस हाक मारी
ती हाक येई कानी, मज होय शोक्कारी
नोहेच हाक माते, मारी कुणी कुठारी
आई कुणा म्हणू मी, आई घरी न दारी
ही न्यूनता सुखाची, चिती सदा विदारी
स्वामी तीन्ही जगाचा आईविना भिकारी ---

चारा मुखी पिल्लान्च्या, चिमनी हलूच देई
गोठ्यात वासना, या चाटतात गाई
वात्सल्य हे प्णुंचे, मी रोज रोज पाही
पाहून अंतरात्मा, व्याकुळ मात्र होई
वात्सल्य माउलीचे, आम्हा जगात नाही
दुर्भाग्य याविना का, आम्हास नाही आई

शालेतुनी घराला, येता धरील पोटी
काढून ठेवलेला, घालील घांस ओठी
उष्ट्या तशा मुखाच्या, धावेल चुंबना ती
कोण तुझ्याविना गे, का या करील गोष्टी
तुझ्याविना गे कोणी, लावील सांज्वाती
सांगेल ना म्हणाया, आम्हा 'शुभं करोती'.....

ताइस या कशाची, जाणीव नाही काही
त्या सान बालिकेला, समजे न यात काही
पाणी त्रतान्ना, नेत्रात बावरे ही
ऐकुनी घे परंतु आम्हास नाही आई
सांगे तसे मुलीना आम्हास नाही आई
ते बोल येत कानी, आम्हास नाही आई

आई, तुझ्याच ठाई, सामर्थ्य नंदिनीचे
माहेर मंगलाचे, अद्वैत ताप्सांचे
गांभीर्य सागराचे, औदार्य या धेचे
नेत्रात तेज नाचे, त्या शांत चंद्रिकेचे
वास्तव्य या गुणांचे, आई तुझ्यात साचे.....

गुंफुनी पूर्वजांच्या, मी गाइले गुणांला
सार्या सभाजनांनी, या वानिले कृतीला
आई, कराव्या तू नाहीस कौतुकाला
या न्यूनतेमुले ही, मज त्याज्य ही पुष्पमाला
पंचारती जनांची, ना तोषवी मनाला
पाही जीव बालकाचा, तव कौतुका भुकेला.....

येशील तू घराला, परतून केधवा गे
दवडू नको घडीला, ये ये निघून वेगे
हे गुंतले जीवाचे, पायी तुझ्याच धागे
कर्तव्य माउलीचे, करण्यास येई वेगे
रुष्णार मी न आता, जरी बोलशील रागे

ये रागाव्याही प्री येई येई वेगे.....

रुद्रास आवाहन - भा. रा. तांबे

डुमडुमत डमरू ये, खणखणत शूल ये,
शंख फुंकत ये, येई रुद्रा!
प्रलयघनभैरवा, करीत कर्कश खा
क्रूर विक्राळ घे क्रुधद मुद्रा !

कडकडा फोड नभ, उडव उडुमक्षिका,
खडबडवि दिग्गजां, तुडव रविमालिका,
मांड वादळ, उधळ गिरी जशी मृत्तिका
खवळवीं चहुंकडे या समुद्रां !

पाड सिंहासने दुष्ट हीं पालथीं,
ओढ हत्तीवरुनी मत्त नृप खालती,
मुकुट रंकास दे, करटी भूपाप्रती,
झाड खटखट तुझे खडग क्षुद्रां !

जळ तडागं सडे, बुडबुडे, तडतडे
"शांति ही!" बापुडे बडबडति जन-कीडे !
धडधडा फोड तट! रुद्र ये चहुंकडे,
धगधगित अग्निमंधि उजळ भद्रा !

पूर्वी नरसिंह तू प्रगटुनी फाडिले
दुष्ट जयीं अन्य गृहीं दरवडे पाडिले,
बनुनि नृप, तापुनी चंड, जन नाडिले
दे जयांचें तयां वीरभद्रा!

-

कोठुनि येते मला कळेना - बालकवी

कोठुनि येते मला कळेना
उदासीनता ही हृदयाला
काय बोचते ते समजेना
हृदयाच्या अंतर्हृदयाला ॥

येथे नाही तेथे नाही,
काय पाहिजे मिळावयाला?
कुणीकडे हा झुकतो वारा?
हाका मारी जीव कुणाला?

मुक्या मनाचे मुके बोल हे
घरे पाडिती पण हृदयाला
तीव्र वेदना करिती, परि ती
दिव्य औषधी कसली त्याला !

निर्झरास - बालकवी

गिरिशिखरे, वनमालाही
कड्यावरुनि घेऊन उड्या
घे लोळण खडकावरती,
जा हळुहळु वळसे घेत
पाचूंची हिरवी राने
वसंतमंडप-वनराई
श्रमलासी खेळुनि खेळ
ही पुढचि पिवळी शेते
झोप कोठुनी तुला तरी,
बालझरा तू बालगुणी
दरीदरी घुमवित येई!
खेळ लतावलयी फुगड्या.
फिर गरगर अंगाभवती;
लपत-छपत हिरवाळीत;
झुलव गडे, झुळझुळ गाने!
आंब्याची पुढती येई.
नीज सुखे क्षणभर बाळ !
सळसळती गाती गीते;
हांस लाडक्या! नाच करी.
बाल्यचि रे! भरिसी भुवनी

सांग मला रे सांग मला - ग.दि. माडगूळकर

सांग मला रे सांग मला

आई आणखी बाबा यातुन, कोण आवडे अधिक तुला ?

आई दिसते गोजिरवाणी, आई गाते सुंदर गाणी
तऱ्हेतऱ्हेचे खाऊ येती, बनवायाला सहज तिला !
आई आवडे अधिक मला !

गोजिरवाणी दिसते आई, परंतु भित्री भागुबाई
शक्तिवान किती असती बाबा थप्पड देती गुरख्याला !
आवडती रे वडिल मला !

घरात करते खाऊ आई, घरातल्याला गंमत नाही
चिंगम अन् चॉकलेट तर, बाबा घेती रस्त्याला !
आवडती रे वडिल मला !

कुशीत घेता रात्री आई थंडी, वारा लागत नाही
मऊ सायीचे हात आईचे सुगंध तिचिया पाप्याला !
आई आवडे अधिक मला !

निजता संगे बाबांजवळी भुते-राक्षसे पळती सगळी
मिशा चिमुकल्या करती गुदगुल्या त्यांच्या अपुल्या गालाला !
आवडती रे वडिल मला !

आई सुंदर कपडे शिवते, पावडर, तिटी तीच लावते
तीच सजविते सदा मुलींना रिबिन बांधून वेणीला !
आई आवडे अधिक मला !

त्या रिबिनीला पैसे पडती ते तर बाबा मिळवुनि आणती
कुणी न देती पैसा-दिडकी घरात बसल्या आईला !
आवडती रे वडिल मला !

बाई म्हणती माय पुजावी, माणुस ती ना असते देवी
रोज सकाळी नमन करावे हात लावूनी पायाला !
आई आवडे अधिक मला !

बाबांचा क्रम वरती राही, त्यांच्या पाया पडते आई !
बाबा येता भिऊनी जाई सावरते ती पदराला !
आवडती रे वडिल मला !

धडा शीक रे तू बैलोबा, आईहुनही मोठे बाबा
म्हणून आया तयार होती, बाबांसंगे लग्नाला !
आवडती रे वडिल मला !

आली बघ गाई गाई - इंदिरा संत

आली बघ गाई गाई शेजारच्या अंगणात
फुललासे निशिगंध, घोटळली ताटव्यांत

आली बघ गाई गाई, चांदण्यांचे पायी चाळ
लाविले का अवधान ऐकावया त्यांचा ताल ?

आली बघ गाई गाई, लावी करांगुली गाली
म्हणून का हसलीस, उमटली गोड खळी

आली बघ गाई गाई, लोचनांचे घेई पापे
म्हणून का भारावले, डोळे माझ्या लाडकीचे ?

आली बघ गाई गाई कढितसे लांब झोका
दमलीस खेळूनिया, झाक मोतियांच्या शिंपा

-

देवाचे घर - ग. दि. माडगूळकर

इवल्या इवल्याशा, टिकल्या-टिकल्यांचे
देवाचे घर बाइ, उंचावरी
ऐक मजा तर ऐक खरी

निळी निळी वाट, निळे निळे घाट
निळ्या निळ्या पाण्याचे झुळझुळ पाट
निळ्या निळ्या डोंगरात निळी निळी दरी

चांदीच्या झाडांना सोन्याची पाने
सोनेरी मैनेचे सोनेरी गाणे
सोन्याची केळी, सोन्याचा पेरू
सोनेरी आंब्याला सोन्याची कैरी

देवाच्या घरात गुलाबाची लादी
मऊ मऊ ढगांची अंथरली गादी
चांदण्यांची हंडी, चांदण्यांची भांडी
चांदोबाचा दिवा मोठा लावला वरी

-

माझ्या छकुलीचे डोळे - वि.भि. कोलते

माझ्या छकुलीचे डोळे, दुध्या कवडीचे डाव
बाई! कमळ कमळ, गोड चिडीचं ग नांव!
जरी बोलते ही मैना, माझी अजून बोंबडे
मला लागती ते बाई, खडीसाखरेचे खडे!
सर्व जगाचं कौतुक, हिच्या झांकल्या मुठीत
कुठे ठेवूं ही साळुन्की, माझ्या डोळ्याच्या पिंजऱ्यात
कसे हांसले ग खुदकुन, माझ्या बाईचे हे ओंठ
नजर होईल कोणाची, लावुं द्या ग गालबोट!

-

शतकानंतर आज पाहिली - वसंत बापट

शतकानंतर आज पाहिली पहिली रम्य पहाट
मेघ वितळले गगन निवळले
क्षितिजावर नव रंग उसळले
प्रतिबिंबित ते होउनि उठले.. भारतभूमिललाट

आजवरीच्या अंधारात
अनंत झाले उल्कापात
एकवटोनी तेज तयांचे तिमिर सरे घनदाट

फकिरांनी शत यज्ञ मांडिले
वेदीवरती रक्त सांडले
त्या रक्ताची क्षितिजावर ये.. आरुण मंगल लाट

दीप पेटवुनि घरदारांचे
पूजन केले स्वातंत्र्याचे
त्या ज्योतींचे तेज मिसळुनी... झाले आज विराट

पुरेत अश्रू, दुवळे क्रंदन
भावपूर्ण करु विनम्र वंदन
नव अरुणाचे होऊ आम्ही.. प्रतिभाशाली भाट

-

पारवा - बालकवी

भिंत खचली कलथून खांब गेला
जुनी पडकी उद्धवस्त धर्मशाला
तिच्या कौलारी वसुनी पारवा तो
खिन्न नीरस एकांतगीत गातो

सूर्य मध्यान्ही उभा राहे
घार मंडळ त्याभवती घालताहे
पक्षी पानांच्या शांत सावल्यांत
सुखे साखरझोपेत पेंगतात.

तुला नाही परि हौस उडायची
गोड हिरव्या झुबक्यात दडायची
उष्ण झळ्या बाहेर तापतात
गीतनिद्रा तव आंत अखंडित

चित्त किंवा तव कोवळ्या विखारे
दुखतेखुपते का सांग सांग बा रे
तुला काही जगतात नको मान
गोड गावे मग भान हे कुटून

झोप सौख्यानंदात मानवाची
पुरी क्षणही कोटून टिकायाची
दुःखनिद्रे निद्रिस्त बुध्दराज
करूणगीते घुमवीत जगी आज.

दुःखनिद्रा ती आज तुला लागे
तुझे जगही निद्रिस्त तुझ्या संगे
फिरे माझ्या जगतात उष्ण वारे
तुला त्याचे भानही नसे बा रे.

तळयाकाठी - अनिल

अशा एखाद्या तळयाच्या काठी बसून राहावे, मला वाटते,
जिथे शांतता स्वतःच निवारा शोधित थकून आली असते

जळाआतला हिरवा गाळ निळयाशी मिळून असतो काही
गळून पडत असताना पान मुळी सळसळ करीत नाही

सावल्यांना भरवीत कापरे जलवलये उठवून देत
उगीच उसळी मारून मासळी, मधूनच वर नसते येत

पंख वाळवीत बदकांचा थवा वाळूत विसावा घेत असतो
दूर कोपऱ्यात एक बगळा ध्यानभंग होऊ देत नसतो

हृदयावरची विचारांची धूळ हळूहळू जिथे निवळत जाते
अशा एखाद्या तळयाच्या काठी बसून राहावे, मला वाटते!

--

माझ्या मराठीची गोडी -वि. म. कुलकर्णी

माझ्या मराठीची गोडी
मला वाटते अवीट
माझ्या मराठीचा छंद
मना नित्य मोहवित

ज्ञानोबांची तुक्याची
मुक्तेशाची जनाईची
माझी मराठी गोडी
रामदास शिवाजीची

'या रे, या रे अवघे जण,
हाक मायमराठीची
बंध खळाळा गळाले
साक्ष भीमेच्या पाण्याची

डफ तुणतुणे घेऊन
उभी शाहीर मंडळी
मुजऱ्याची मानकरी
वीरांची ही मायबोली

नांगराचा चाले फाळ
अभंगाच्या तालावर
कोवळीक विसावली
पहाटेच्या जात्यावर

हिचे स्वरुप देखणे
हिची चाल तडफेची
हिच्या नेत्री प्रभा दाटे
सात्विकाची, कांचनाची

कृष्णा गोदा सिंधुजळ
हिची वाढवती कांती
आचार्यांचे आर्शिवाद
हिच्या मुखी वेद होती

माझ्या मराठीची थोरी
नित्य नवे रुप दावी
अवनत होई माथा
मुखी उमटते ओवी

अ आ आई, म म मका - मधुसूदन कालेलकर

अ आ आई, म म मका
मी तुझा मामा दे मला मुका

प प पतंग आभाळात उडे
ढ ढ ढगांत चांदोमामा दडे
घ घ घड्याळ, थ थ थवा
बाळ जरि खट्याळ, तरि मला हवा

ह ह हम्मा गोड दूध देते
च च चिऊ अंगणात येते
भ भ भटजी, स स ससा
मांडिवर बसा नि खुदकन हसा

क क कमळ पाण्यावर डुले
ब ब बदक तुरुतुरु चाले
ग ग गाडी झुक झुक जाई
बाळ माझे कसे गोड गाणे गाई

चढवू गगनी निशाण - बा. भ. बोरकर

चढवू गगनी निशाण, आमुचे चढवू गगनी निशाण
कोटि मुखांनी गर्जू जय जय स्वतंत्र हिंदुस्थान

निशाण अमुचे मनःशांतीचे, समतेचे अन् विश्वशांतीचे
स्वस्तचिन्ह हे युगायुगांचे ऋषिमुखतेजमहान

मुठ न सोडू जरी तुटला कर, गाऊ फासही जरी आवळला तर
ठेवू निर्भय ताठ मान ही झाले जरी शिरकाण

साहू शस्त्रास्त्रांचा पाऊस, आम्ही प्रल्हादाचे वारस
सत्य विदारक आणू भूवर दुभंगूनी पाषाण

विराटशक्ती आम्ही मानव, वाण अमुचे दलितोद्धारण
मनवू बळीचा किरिट उद्धट ठेवुनी पादत्राण

हिमालयासम अमुचा नेता, अजातशत्रू आत्मविजेता
नामे त्याच्या मृत्युंजय हे चढवू वरती निशाण

-

गदड निळे - बा. भ. बोरकर.

गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले
शीतल तनु चपल चरण अनिल गण निघाले

दिन लंघुनी जाय गिरी, पद उमटे क्षितिजावरी
पद्मराग वृष्टी होय माड भव्य नाचे
गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले

धुंद सजल हसीत दिशा, तृणपर्णी सज्ज तृषा
तृषीचे धन घनात बघुनी मन निवाले
गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले

उतट बघुनी हरी करुणा हरित धरा हो गहना
मंदाकिनी वरुनी धवल विहगवृंद डोले
गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले

रजत नील ताम्र नील स्थिर पल जल पल सलील
हिरव्या तटी नावांचा कृष्ण मेळ खेळे
गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले

मीन चमकुनी उसळे, जलवलयी रव मिसळे
नवथर रस रंग गहन करिती नयन ओले
गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले

धूसर हो क्षितिज त्वरित, घोर पथी अचल चकित
तृण विसरुनी जवळील ते खिळवी गगनी डोळे
गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले

टप टप टप पडती थेंब मनी वनीचे विझती डोंब
वत्सल ये वास, भूमी आशीर्वच बोले

गदड निळे गडद निळे जलद भरुनी आले
शीतल तनु चपल चरण अनिल गण निघाले

या बाई या... - दत्तात्रय कोंडो घाटे

या बाई या,
बघा बघा कशी माझी बसली बया.....१

ऐकून येते,
हळुहळु अशि माझी छबि बोलते.....२

डोळे फिरवीते,
टुकु टुकु कशी माझी सोनि बघते.....३

बघा बघा तें,
गुलुगुलु गालांतच कशी हंसते.....४

मला वाटते,
हिला बाई सारें काही सारे कळते.....५

सदा खेळते,
कधि हट्ट धरुनि न मागे वळते.....६

शहाणी कशी!
साडिचोळी नवी ठेवि जशिच्या तशी.....७

बाळ जातो दूर देशा - गोपीनाथ

बाळ जातो दूर देशा, मन गेले वेडावून
आज सकाळपासून
हात लागेना कामाला, वृत्ति होय वेड्यावाणी
डोळ्यांचे ना खळे पाणी
आणा दूध जिन्सा नव्या, आणा ताजा भाजीपाला
माझ्या लाडक्या लेकाला
त्याच्या आवडीचे चार, करू पदार्थ सुंदर
कांही देऊ बरोबर
त्याचे बघा ठेविले कां, नीट सामान बांधून
कांही राहिल मागून
नको जाऊ आतां बाळा, कुणा बाहेर भेटायला
किती शिणविसी काया
वाऱ्यासारखी धांवते, वेळ भराभरा कशी!
गाडी थांबेल दाराशी
पत्र धाड वेळोवेळी, जप आपल्या जीवास
नाही मायेचे माणूस
उंच भरारी घेवून, घर हिंडते आकाशी
चित्त तिचे पिलापाशी
बाळा, तुझ्याकडे माझा, जीव तसाच लागेल
स्वप्नी तुलाच पाहील
बाळ जातो दूर देशा, देवा! येऊन ऊमाळा
लावी पदर डोळ्याला!

बाभुळझाड - वसंत बापट

अस्सल लाकूड, भक्कम गाठ
ताठर कणा टणक पाठ
वारा खात गारा खात
बाभुळझाड उभेच आहे ॥ १ ॥

देहा फुटले बारा फाटे
अंगावरचे पिकले काटे
आभाळात खुपसून बोटे
बाभुळझाड उभेच आहे ॥ २ ॥

अंगावरची लवलव मिटली
माथ्यावरची हळद विटली
छाताडाची ढलपी फुटली
बाभुळझाड उभेच आहे ॥ ३ ॥

जगले आहे जगते आहे
काकुळतीने बघते आहे
खांदयावरती सुतारांचे
घरटे घेउन उभेच आहे ॥ ४ ॥

कोलंबसचे गर्वगीत - कुसुमाग्रज

हजार जिव्हा तुझ्या गर्जु दे प्रतिध्वनिने त्या
समुद्रा, डळमळु दे तारे !
विराट वादळ हेलकाउदे पर्वत पाण्याचे
ढळु दे दिशाकोन सारे !

ताम्रसुरा प्राशुन मातुदे दैत्य नभामधले
दडु द्या पाताळी सविता
आणि तयांची ही अधिराणी दुभंग धरणीला
करायला पाजुळु दे पलीता !

की स्वर्गातुन कोसळलेला, सुड समाधान
मिळायला प्रमत्त सैतान
जमवुनी मेळा वेताळांचा या दर्यावरती
करी हे तांडव थैमान !

पदच्युता, तव भिषण नर्तन असेच चालु दे
फुटु दे नभ माथ्यावरती
आणि, तुटु दे अखंड ऊल्का वर्षावात अग्नी
नाविका ना कुठली भिती

सहकार्यांनो, का हि खंत जन्म खलाशाचा
झूजण्या अखंड संग्राम
नक्षत्रापरी असीम नभामध्ये संचरावे
दिशांचे आम्हाला धाम

काय सागरी तारू लोटले परताया मागे
असे का आपुला बाणा
त्याहुनी घेऊ जळी समाधि सुखे, कशासाठी
जपावे पराभुत प्राणा !

कोट्यावधी जगतात जिवाणू जगती अन मरती
जशी ती गवताची पाती
नाविक आम्ही परंतु फिरतो सात नभांखाली
निर्मितो नव क्षितिजे पृढती !

मार्ग आमुचा रोधु शक्ति ना धन, ना दारा
घराची वा वितभर कारा
मानवतेचे निशाण मिरवू महासागरात
जिकु खंड खंड सारा !

चला उभारा श्रुभ्र शिडे ति गर्वांने वरती
कथा या खुळया सागराला
" अनंत आमुची ध्येयसक्ती अनंत अन आशा
किनारा तुला पामराला ! "

आम्ही कोण? - प्र. के. अत्रे

[केशवसुत यांच्या "आम्ही कोण?" या मुळ कवितेचे प्र. के. अत्रे यांनी केलेले विडंबन]

'आम्ही कोण?' म्हणून काय पुसता दाताड वेंगाडुनी?
'फोटो' मासिक पुस्तकात न तुम्ही का अमुचा पाहिला?
किंवा 'गुच्छ' 'तरंग' 'अंजली' कसा अद्यापि न वाचला?
चाले ज्यावरती अखंड स्तुतिचा वर्षाव पत्रांतुनी?

ते आम्ही - परवाझ्यातील करू चोरुन भाषांतरे,
ते आम्ही - न कुणास देऊ अगदी याचा सुगावा परी!
डोळ्यांदिखत घालुनी दरवडा आम्ही कुबेराघरी!
त्याचे वाग्धन वापरून लपवू ही आमुची लक्त्रे!

काव्याची भरगच्च घेउनि सदा काखोटिला पोतडी,
दावू गाउनी आमुच्याच कविता आम्हीच रस्त्यामधे,
दोस्तांचे घट बैसवून करु या आम्ही तयांचा 'उदे'
दुष्मानावर एकजात तुटुनी की लोंबवू चामडी!

आम्हाला वगळा-गतप्रभ झणी होतील सासाहिके!
आम्हाला वगळा-खलास सगळी होतील ना मासिके!

सर्वात्मका शिवसुंदरा - कुसुमाग्रज

सर्वात्मका, शिवसुंदरा स्वीकार या अभिवादाना
तिमिरातूनी तेजाकडे प्रभू आमुच्या ने जीवना ॥ धृ. ॥

सुमनांत तू, गगनांत तू
ताऱ्यांमध्ये फुलतोस तू
सद्धर्म जे जगतामध्ये
सर्वांत त्या वसतोस तू
चोहीकडे रूपे तुझी जाणीव ही माझ्या मना ॥ १ ॥

श्रमतोस तू शेतामध्ये
तू रावसी श्रमिकांसवे
जे रंजले अन् गांजले
पुसतोस त्यांची आसवे
स्वार्थाविना सेवा जिथे तेथे तुझे पद पावना ॥ २ ॥

करुणाकरा करुणा तुझी
असता मला भय कोठले?
मार्गावरी पुढती सदा
पाहीन मी तव पाउले
सृजनत्व या हृदयामध्ये नित जागवी भीतीविना ॥ ३ ॥

गे मायभू - सुरेश भट

गे मायभू तुझे मी फेडीन पांग सारे;
आणीन आरतीला हे सूर्य, चंद्र, तारे.

आई, तुझ्यापुढे मी आहे अजून तान्हा;
शब्दात सोड माझ्या आता हळूच पान्हा.

आई, तुझ्यापुढे ही माझी व्यथा कशाला ?
जेव्हा तुझ्यामुळे ह्या जन्मास अर्थ आला !

मी पायधुळ घेतो जेव्हा तुझी जराशी,
माझी ललाटरेषा बनते प्रयागकाशी !

आई, तुझी अशी मी गाईन रोज गाणी
माझी तुझ्या दुधाने गेली भिजून वाणी !

जयोऽस्तु ते - विनायक दामोदर सावरकर

जयोऽस्तु ते! जयोऽस्तु ते!
श्री महन्मंगले शिवास्पदे शुभदे
स्वतंत्रते भगवती त्वामहम् यशोयुतां वंदे!

राष्ट्राचें चैतन्य मूर्त तूं नीती संपदांची
स्वतन्त्रते भगवती श्रीमती राज्ञी तूं त्यांची
परवशतेच्या नभांत तूंचि आकाशीं होशी
स्वतन्त्रते भगवती चांदणी चमचम-लखलखशी

गालावरच्या कुसुमीं किंवा कुसुमांच्या गालीं
स्वतन्त्रते भगवती तूंच जी विलसतसे लाली
तुं सूर्याचें तेज उदधिचें गांभीर्यहिं तूंचि
स्वतन्त्रते भगवती अन्यथा ग्रहणनष्टेची

मोक्ष-मुक्ति हीं तुझींच रूपें तुलाच वेदांतीं
स्वतन्त्रते भगवती योगिजन परब्रह्म वदती
जें जें उत्तम उदात्त उन्नत महन्मधुर तें तें
स्वतन्त्रते भगवती सर्व तव सहकारी होती

हे अधमरक्तरञ्जिते सुजनपूजिते श्री स्वतन्त्रते
तुजसाठि मरण तें जनन
तुजवीण जनन तें मरण
तुज सकल-चराचर-शरण चराचर-शरण

थोर तुझे उपकार - भास्कर दामोदर पाळंदे

थोर तुझे उपकार
आई, थोर तुझे उपकार॥ध्रु॥
वदत विनोदें, हांसत सोडी
कोण दुधाची धार॥१॥
नीज न आली तर गीत म्हणे
प्रेम जिचे अनिवार॥२॥
येई दुखणें तेंव्हा मजला
कोण करी उपचार॥३॥
कोण कडेवर घेउनि फिरवी
चित्तीं लोभ अपार॥४॥
बाळक दुर्बळ होतों तेंव्हा
रक्षण केलें फार॥५॥
त्वांचि शिकविलें वाढविलें त्वां
आहे मजवर भार॥६॥
स्मरण तुझ्या या दृढ ममतेचें
होतें वारंवार॥७॥
नित्य करावें साह्य तुला मी
हा माझा अधिकार॥८॥

महाराष्ट्र गीत

बहु असोत सुंदर संपन्न कीं महा
प्रिय अमुचा एक महाराष्ट्र देश हा॥
गगनभेदि गिरिविण अणु नच जिथे उणें
आकांक्षांपुढति जिथें गगन ठेंगणें
अटकेवरि जेथील तुरंगिं जल पिणें
तेथ अडे काय जलाशयनदांविणें ?
पौरुषासि अटक गमे जेथ दुःसहा॥ १ ॥
प्रासाद कशास जेथ हृदयमंदिरें
सद्धावांचीच भव्य दिव्य आगरें
रत्नां वा मौक्तिकांहि मूल्य मुळिं नुरे
रमणीची कूस जिथे नृमणिखनि ठरे
शुद्ध तिचें शीलहि उजवळि गृहा गृहा॥ २ ॥
नग्न खड्ग करिं, उघडे बघुनि मावळे
चतुरंग चमुचेंही शौर्य मावळे
दौडत चहुंकडुनि जवें स्वार जेथले
भासति शतगुणित जरी असति एकले
यन्नामा परिसुनि रिपु शमितबल अहा॥ ३ ॥
विक्रम वैराग्य एक जागिं नांदती
जरिपटका भगवा झेंडाहि डोलती
धर्म-राजकारण समवेत चालती
शक्तियुक्ति एकवटुनि कार्य साधिती
पसरे यत्कीर्ति अशी विस्मयावहा॥ ४ ॥
गीत मराठ्यांचें श्रवणीं मुखीं असो
स्फुर्ति दीप्ति धृतिहि देत अंतरी ठसो
वचनिं लेखनींहि मराठी गिरा दिसो
सतत महाराष्ट्रधर्ममर्म मनिं वसो
देह पडो तत्कारणिं ही असे स्पृहा॥ ५ ॥

हा हिंददेश माझा - आनंद कृष्णाजी टेकाडे

आनंदकंद ऐसा। हा हिंददेश माझा॥
सत्यास ठाव देई,
वृत्तीस ठेवि न्यायी
सत्यासि मानि राजा। हा हिंददेश माझा॥
जगदीश जन्म घेई,
पदवीस थोर नेई
चढवी स्वधर्मसाजा। हा हिंददेश माझा॥
जनकादि राजयोगी,
शुक वामदेव त्यागी
घुमवीत कीर्तिवाजा। हा हिंददेश माझा॥
गमयंति, जानकी ती,
शीलास भूषवीती
नटली नटेश-गिरिजा। हा हिंददेश माझा॥
विश्वास मोह घाली,
ऐशी मुकुंद-मुरली
रमवी जिथे निकुंजा। हा हिंददेश माझा॥
गंगा हिमाचलाची,
वसती जिथें सदाची
होऊनि राहि कलिजा। हा हिंददेश माझा॥
पृथुराज सिंह शिवजी,
स्वातंत्र्यवीर गाजी
करितां रणांत मौजा। हा हिंददेश माझा॥
तिलकादि जीव देहीं,
प्रसवूनि धन्य होई
मरती स्वलोककाजा। हा हिंददेश माझा॥
जगिं त्याविना कुणीही
स्मरणीय अन्य नाही
थोरांत थोर समजा। हा हिंददेश माझा॥
पूजोनि त्यांस जीवें
वंदोनि प्रेमभावें
जयनाद हाचि गर्जा। हा हिंददेश माझा॥

गाउं त्यांना आरती - कवि यशवंत

संगरी वीराग्रणी जे धैर्यमेरू संकटीं
जन्मले या भारतीं,
राष्ट्रचक्रोद्धारणीं करंआपरी ज्यांना मृती
गाउं त्यांना आरती. ||१||

कोंदला अंधार मार्गीं खांचखडे मातले
तस्करांनी वेढिलें,
संभ्रमीं त्या जाहले, कृष्णापरी जे सारथी
गाउं त्यांना आरती. ||२||

स्वार्थहेतूला दिला संक्षेप ज्यांनीं जीवितीं
तो परार्थी पाहती,
आप्तविस्तारांत ज्यांच्या देशही सामावती
गाउं त्यांना आरती. ||३||

देश ज्यांचा देव, त्यांचे दास्य ज्यांचा धर्म हो
दास्यमुक्ति ध्येय हो,
आणि मार्कंडेयसे जे जिकिती काळाप्रती
गाउं त्यांना आरती. ||४||

देह जावो देह राहो, नाहिं ज्यांना तत्क्षिती
लोकसेवा दे रती,
आणि सौभद्रापरी देतात जे प्राणाहुती,
गाउं त्यांना आरती. ||५||

जाहल्या दिङ्मूढ लोकां अर्पिती जे लोचनें
क्षाळुनी त्यांची मनें,
कोटिदीपज्योतिशा ज्यांच्या कृती, ज्यांच्या स्मृती
गाउं त्यांना आरती. ||६||

नेटकें कांहीं घडेना, काय हेत जीवना
या विचारी मन्मना
बोधितो की एवढी होवो तरी रे सत्कुती
गा तयांची आरती. ||७||

कर्ण-श्रीकृष्ण संवाद - मोरोपंत

स्ववधिद्यतार्जुनातें कर्ण म्हणे, " बळ तुझे अनंत रहा
स्वस्थ मुहूर्तभरि, रण-श्रद्धा पुरवील, गा, अनंतर हा॥
रथचक्र उद्धरूं दे श्रुति-शास्त्रज्ञा, महा-रथा कुल-जा
साधु न हाणिति अरिला, पाहति अ-धृतायुध व्यथाकुल ज्या॥
तूं स्वरथीं, क्षितिवरि मी, तूं सायुध, मी अशस्त्रकवच रणीं
न वधावें मज, जो मी गुंतुनि गेला असें रथोद्धरणीं॥
भ्यालों न तुज हरिसहि; जो न तुला विमुख, काय कातर तो ?
कथितों यास्तव कीं जन धर्म भवसिंधु, नायका, तरतो॥
रक्षावा धर्म बुधें, कुशळाचा धर्म हा निधी, राहें
स्थिर, जें करिसी निरायुधमथन करिल धर्महानि, धीरा हें"॥
कृष्ण म्हणे, "राधेया, भला बरा स्मरसि आज धर्मातें
नीच व्यसनीं बुडतां निंदिति दैवास, न स्वकर्मातें॥
जेंव्हा तूं दुर्योधन, दुःशासन, शकुनि एकमति झालां
कैसे कपटद्यूतीं चितींहि न धर्म लंघितां भ्यालां ? ॥
जेंव्हा सभेसि नेली पांचाळी, मानिलें मनीं शर्म!
तेंव्हा गेला कोठे होता, राधासुता, तुझा धर्म ? ॥
फेडी वस्त्र सतीचें जेंव्हा उघडे करावया आंग
गेला होता कोठे धर्म तुझा तेधवां? वृषा, सांग॥
चारुनि विषान्न भीमा सर्प डसविले, असें नृपें खोटें
कर्म करवितां, कर्णा, होता तव धर्म तेधवां कोठे ? ॥
केले दग्ध जतु-गृहीं त्वां पांडव वारणावतीं जेंव्हां
गेला होता कोठे धर्म तुझा, सूतनंदना, तेव्हां॥
अभिमन्यु बाळ बहुतीं वधितां, त्वां वारिलें न ते कर्म
तेंव्हा गेला होता कोठे, राधासुता, तुझा धर्म ? ॥
पूर्वी धर्म न रुचला, त्यजिला निपटुनि जो जसा कुचला
आतांचि बरा सुचला! काळगृहा सर्व व्हा परासु चला॥
मागेंचि तुम्हीं भजतां धर्माला तरि तुम्हांस वांचविता,
आतां मरा, न वाचे दीस-गृहीं जो न तोय सांचविता॥
मागेंचि धर्म करितां, जरि देतां राज्य, धर्म वांचविता,
न जगे, जो दुर्भिक्ष-व्यसनापूर्वीं न धान्य सांचविता॥
आतां रक्षील कसा धर्म ? तुम्हीं वित्त-मद्य-मत्तानीं
जो लोटिला दहादां, स्वहितहि मानुनि अहित, लत्तानीं॥
रक्षावा धर्म असा करिशी उपदेश, तरि असे मान्य,
रक्षितसों धर्मातें, आम्हांला धर्म ठाउका नान्य "॥

फटका - अनंत फंदी

बिकट वाट बहिवाट नसावी, धोपट मार्गा सोडु नको
संसारामधिं ऐस आपला, उगाच भटकत फिरुं नको
चल सालसपण, धरुनि निखालस, खोट्या बोला बोलुं नको
अंगिं नम्रता सदा असावी, राग कुणावर धरुं नको
नास्तिकपणिं तूं शिरुनि जनाचा बोल आपणा घेउं नको
आल्या अतिथा मुठभर द्याया मार्गेपुढतीं पाहु नको
मायबापावर रुसूं नको
दुर्मुखलेला असूं नको
व्यवहारामधिं फसूं नको
परी उलाढाली भलभलत्या पोटासाठी करुं नको॥ १ ॥
वर्म काढुनी शरमायाला उणे कुणाला बोलुं नको
बुडवाया दुसऱ्याचा ठेवा, करुनी हेवा, झटू नको
मी मोठा शाहणा धनाढ्यहि, गर्वभार हा वाहुं नको
एकाहुन चढ एक जगामधिं, थोरपणाला मिरवु नको
हिमायतीच्या बळे गरिबगुरिबांला तूं गुरकावुं नको
दो दिवसाची जाइल सत्ता, अपेश माथां घेउं नको
विडा पैजेचा उचलुं नको
उणी तराजू तोलुं नको
गहाण कुणाचें डुलवु नको
उगिच भीक तूं मागुं नको
स्नेह्यासाठी पदरमोड कर, परंतु जामिन राहुं नको॥ २ ॥
उगीच निंदा स्तुती कुणाची स्वहितासाठी करुं नको
बरी खुशामत शाहण्याचि परि मूर्खाची ती मैत्रि नको
कष्टाची बरि भाजिभाकरी, तूपसाखरें चोरुं नको
दिली स्थिती देवानें तींतच मानीं सुख, कधिं विटूं नको
असल्या गांठीं धनसंचय, कर सत्कार्यीं व्यय, हटूं नको
आतां तुज गुज गोष्ट सांगतो. सत्कर्मा तूं टाकुं नको
सुविचारा कातरुं नको
सत्संगत अंतरुं नको
द्वैताला अनुसरुं नको
हरिभजना विस्मरुं नको
सत्कीर्ती-नौबतिचा डंका गाजे मग शंकाच नको॥ ३ ॥

घड्याळ - केशवसुत

गडबड घाई जगात चाले,
आळस डुलक्या देतो पण;
गंभीरपणें घड्याळ बोले --
'आला क्षण -- गेला क्षण' १

घड्याळास या घाई नाही,
विसांवाहि तो नाही पण;
त्याचें म्हणणें ध्यानीं घेई --
'आला क्षण -- गेला क्षण' २

कर्तव्या जे तत्पर त्यांचें
दृढ नियमित व्हावयास मन,
घड्याळ बोले अपुल्या वाचे --
'आला क्षण -- गेला क्षण' ३

कर्तव्याला विमुख आळशी
त्यांच्या हृदयीं हाणित घण,
काळ -- ऐक! -- गातो अपुल्याशी
'आला क्षण -- गेला क्षण' ४

लव्याजम्याचे हत्ती झुलती
लक्ष त्यांकडे देतो कोण,
मित रच जर हे सावध करिती --
'आला क्षण -- गेला क्षण' ५

आनंदी आनंद उडाला,
नवरीला वर योग्य मिळाला!
थाट बहुत मंडपात चाले --
भोजन, वादन, नर्तन, गान!
काळ हळू ओटीवर बोले --
'आला क्षण -- गेला क्षण' ६

"कौतुक भारी वाटे लोकां
दाखविण्या पाहण्या दिमाखा,
तेणें फुकटचि जिणें होतसे!
झटा! करा तर सत्कृतिला!"
सुचवित ऐसें, काळ वदतसे --
'क्षण आला -- क्षण गेला!' ७

वार्द्धक जर सौख्यांत जावया
व्हांवें, पश्चात्ताप नुरुनियां,
तर तरुणा रे! मला वाटतें,
ध्यानीं संतत अपुल्या आण
घड्याळ जें हे अविरत वदतें --
'आला क्षण -- गेला क्षण!' ८

ऐकव तव मधु बोल - माधव जुलियन

ऐकव तव मधु बोल, कोकिळे,
ऐकव तव मधु बोल ॥ध्रु॥
नकोत मजला मैना, राघू,
साळुंकी, चंडोल
नकोत मजला विविध सुरांचे
कृत्रिम हे हिंदोल ॥१॥
एक तुझा स्वर आर्त खरोखर
वाटे मज बिनमोल,
वसंत नाहीं अजुन संपला,
कां झालीस अबोल? ॥२॥
सुखें वसंतासंगें जा मग
पहावया भूगोल,
गा शेवटचा बोल लपुनहि
पर्णामाजीं खोल ॥३॥
पाहिन नंतर वाट वर्षभर
दाबुनि चित्त विलोल
नको करूं पण आस एवढी
जातां जातां फोल! ॥४॥

चिमणा राजा - दामोदर अच्युत कारे

गृहराज्यावर गाजवि सत्ता राजा चिमणा एक
जन्मजात हा! नको कराया यास कुणीं अभिषेक! || १ ||

कटि आईची मृदुल आपुलें सिंहासन बनवून
मधुर बोंबड्या अस्फुट वचनीं सोडि हुकूम तिथून || २ ||

बसावयाला सुंदर घोडा त्यास असे काठीचा
परि आवडता अधिक त्याहुनी ताईच्या पाठीचा! || ३ ||

त्या घोड्यावर डौलें बैसे, चाबुक नाजुक हातीं
सहल करोनी देखरेखही ठेवी राज्यावरतीं || ४ ||

राजदंड जड राजे दुसरे वागविती स्वकरांत
मनें दुज्यांची मुठीत परि हा ठेवितसे दिनरात! || ५ ||

मृदुल करांची मिठी सोडवूं येइ न मल्लांनाही
अमोघ याची शक्ति यापरी, उपमा कसली नाहीं || ६ ||

पराभवाचें लक्षण दिसतां रुदनात्रा सोडीत
प्रबल शत्रुही मग त्यायोगें सहजचि होई चीत! || ७ ||

अनंत - बालकवी

अनंत तारा नक्षत्रे ही अनंत या गगनात
अनंत दीप्ती, अनंत वसुधा, हे शशिसूर्य अनंत.
वरती खाली सर्व साठले वातावरण अनंत,
माप कशाचे, कुणा मोजिता, सर्व अनंत अनंत।

कितेक मानव झटती, करिती हाडाचेही पाणी,
अनंत वसुधा आजवरी हो परी मोजली कोणी!
म्हणोत कोणी 'आम्ही गणिला हा ग्रह- हा तारा,'
परंतु सांगा कुणी मोजिला हा सगळाच पसारा?

विशाल वरती गगन नव्हे, हे विश्वाचे कोठार,
उदात्तेचा सागर हा, चिच्छांतीचा विस्तार.
कुणी मोजिला, कुणास त्याची लांबीरुंदी ठावी?
फार कशाला दिग्वनिताची तरी कुणी सांगावी?

अनंत सारे विश्व जाहले अनंतात या लीन,
क्षुद्र मानवा, सांग कशाचा बाळगिरी अभिमान?
तव वैभव हे तुझे धनी ही, हे अत्युच्च महाल,
जातिल का गगनास भेदूनि? अनंत का होतील?

तुझ्या कीर्तिचे माप गड्या का काळाला मोजील!
जान तुझे तू म्हणशी 'जाईल', कोठवरी जाईल?
'मी' 'माझे' या वृथा कल्पना, तू कोणाचा कोण?
कितेक गेले मी मी म्हणता या चक्री चिरडून।

टप टप पडती अंगावरती - मंगेश पाडगावकर

टप टप पडती अंगावरती प्राजक्ताची फुले
भिर भिर भिर भिर त्या तालावर गाणे अमुचे जुळे !

कुरणावरती, झाडांखाली
ऊन-सावली विणते जाळी
येतो वारा पाहा भरारा, गवत खुशीने डुले !

दूर दूर हे सूर वाहती
उन्हात पिवळ्या पाहा नाहती
हसते धरती, फांदीवरती हा झोपाळा झुले !

गाणे अमुचे झुळ-झुळ वारा
गाणे अमुचे लुक-लुक तारा
पाऊस, वारा, मोरपिसारा या गाण्यातुन फुले !

फुलांसारखे सर्व फुला रे
सुरात मिसळुनि सूर, चला रे
गाणे गाती तेच शहाणे बाकी सारे खुळे !

सदैव सैनिका, पुढेच जायचे - वसंत बापट

सदैव सैनिका, पुढेच जायचे
न मागुती तुवा, कधी फिरायचे

सदा तुझ्यापुढे, उभी असे निशा
सदैव काजळी, दिसायच्या दिशा
मधून मेघ हे, नभास ग्रासती
मधेच या विजा, भयाण हासती
दहा दिशांतुनी, तुफान व्हायचे
सदैव सैनिका, पुढेच जायचे

प्रलोभने तुला, न लोभ दाविती
न मोहबंधने, पदांस बांधिती
विरोध क्रोध वा, तुला न थांबवी
न मोह भासतो, गजांत वैभवी
न दैन्यही तुझे, कधी सरायचे
सदैव सैनिका, पुढेच जायचे

पसायदान - संत ज्ञानेश्वर

आता विश्वात्मके देवें । येणे वाग्यजें तोषावें ।
तोषोनिं मज ज्ञावे । पसायदान हें ॥

जें खळांची व्यंकटी सांडो । तया सत्कर्मी- रती वाढो ।
भूतां परस्परे जडो । मैत्र जीवाचें ॥

दुरितांचे तिमिर जावो । विश्व स्वधर्म सूर्ये पाहो ।
जो जे वांच्छिल तो तें लाहो । प्राणिजात ॥

वर्षत सकळ मंगळी । ईश्वरनिष्ठांची मांदियाळी ।
अनवरत भूमंडळी । भेटतु भूतां ॥

चलां कल्पतरुंचे आरव । चेतना चिंतामणींचें गाव ।
बोलते जे अर्णव । पीयूषाचे ॥

चंद्रमे जे अलांछन । मार्तंड जे तापहीन ।
ते सर्वाही सदा सज्जन । सोयरे होतु ॥

किंबहुना सर्व सुखी । पूर्ण होऊनि तिन्हीं लोकी ।
भजिजो आदिपुरुखी । अखंडित ॥

आणि ग्रंथोपजीविये । विशेषीं लोकीं इयें ।
दृष्टादृष्ट विजयें । होआवे जी ।

येथ म्हणे श्री विश्वेशराओ । हा होईल दान पसावो ।
येणें वरें ज्ञानदेवो । सुखिया जाला ॥

संथ निळे हे पाणी - मंगेश पाडगांवकर

संथ निळे हे पाणी
वर शुक्राचा तारा
कुरळया लहंरीमधुनी
शिळ घालतो वारा

दुर कमान पुलाची
एकलीच अंधारी
थरथरत्या पाण्याला
कसले गुपीत विचारी

भरुन काजव्याने हा
चमके पिंपळ सारा
स्तिमीत होऊनी तेथे
अवचित थंबके वारा
किरकीर रात किड्यांची
निरवतेस किनारी
ओढ लागुनी छाया
थरथरते अंधारी
मध्येच क्षितीजावरुनी
विज लकाकुन जाई
अन ध्यानस्थ गिरी ही
उघडुनी लोचन पाही
हळुच चांदणे ओले
थिंबके पाण्यावरुनी
कसला क्षण सोनेरी
उमले प्राणामधुनी

संथ निळे हे पाणी
वर शुक्राचा तारा
दरवळला गंधाने
मनाचा गाभारा

पितात सारे गोड हिवाळा - बा. सी. मर्ढेकर

न्हालेल्या जणू गर्भवतीच्या, सोज्वळ मोहकतेने बंदर
मुंबापुरीचे उजळीत येई, माघामधली प्रभात सुंदर
सचेतनांचा हूरूप शीतल, अचेतनांचा वास कोवळा
हवेत जाती मिसळून दोन्ही, पितात सारे गोड हिवाळा

डोकी अलगद घरे उचलती, काळोखाच्या उशीवरूनी
पिवळे हंडे भरून गवळी, कावड नेती मान मोडुनी
नितळ न्याहारीस हिरवी झाडे, काळा वायु हळुच घेती
संथ बिलंदर लाटांमधुनी, सागरपक्षी सूर्य वेचती

गंजदार पांढऱ्या नि काळ्या, मिरवीत रंगा अन नारंगी
धक्क्यावरच्या अजून बोटी, साखरझोपेमध्ये फिरंगी
कुठे धुराचा जळका परिमल, गरम चहाचा पत्ती गंध
कुठे डांबरी रस्त्यावरचा, भुन्या शांततेचा निशिगंध

या सृष्टीच्या निवांत पोटी, परंतु लपली सैरावैरा
अजख्र धांदल क्षणात देईल, जिवंततेचे अर्ध्या भास्करा
थांब जरासा वेळ तोवरी, अचेतनांचा वास कोवळा
सचेतनांचा हूरूप शीतल, उरे घोटभर गोड हिवाळा

प्रेमस्वरूप आई - माधव ज्यूलिअन

प्रेमस्वरूप आई! वात्सल्यसिंधु आई !
बोलावु तूज आता मी कोणत्या उपायी ?
तू माय, लेकरू मी; तू गाय, वासरू मी;
ताटातुटी जहाली, आता कसे करू मी ?
गेली दुरी यशोदा टाकूनि येथ कान्हा,
अन् राहिला कधीचा तान्हा तिचा भुका ना?
तान्हास दूर ठेवी - पान्हा तरीहि वाहे -
जाया सती शिरे जी आगीत, शांत राहे;
नैष्ठुर्य त्या सतीचे तू दाविलेस माते,
अक्षय्य हृत्प्रभूचे सामीप्य साधण्याते.
नाही जगात झाली आवाळ या जिवाची,
तूझी उणीव चित्ती आई, तरीहि जाची.
चित्ती तुझी स्मरेना काहीच रूपरेखा,
आई हवी म्हणूनी सोडी न जीव हेका.
विद्याधनप्रतिष्ठा लाभे अता मला ही,
आईविणे परी मी हा पोरकाच राही.
सारे मिळे परंतू आई पुन्हा न भेटे,
तेणे चिताच चित्ती माझ्या अखंड पेटे.
आई तुझ्या वियोगे ब्रम्हांड आठवे गे !
कैलास सोडुनी ये उल्लेसमान वेगे.
किंवा विदेह आत्मा तूझा फिरे सभोंती,
अव्यक्त अश्रुधारा की तीर्थरूप ओती !
ही भूक पोरक्याची होई न शांत आई
पाहूनिया दुज्यांचे वात्सल्य लोचनांही
वाटे इथूनि जावे, तूझ्यापुढे निजावे
नेत्री तुझ्या हसावे, चित्ती तुझ्या ठसावे !
वक्षी तुझ्या परी हे केव्हा स्थिरेल डोके,
देईल शांतवाया हृत्स्पंद मंद झोके ?
घे जन्म तू फिरूनी, येईन मीहि पोटी,
खोटी ठरो न देवा, ही एक आस मोठी !

कोकिलान्योक्ति - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर

[वसंततिलका]

येथें समस्त बहिरे वसताति लोक,
कां भाषणें मधुर तूं करिशी अनेक.
हे मूर्ख यांस किमपीहि नसे विवेक,
वर्णावरून तुजला गणतील काक. !! १ !!

[शार्दूलविक्रीडित]

या माळावरि वृक्ष एकहि नसे, बाळा खुळ्या कोकिला,
येथें मंजुळ शब्द काढुनि गळा कां शोषिशी आपुला?
जेथें बोल अमोल वाटति तुझे, तो देश, बा, वेगळा;
तेथें आम्र फुलोनि गंध विखरे चोहिकडे आगळा. !! २ !!

[पृथ्वी]

वसंतसमयीं फुले, परिमळें दिशा व्यापि जो,
जयास अवलोकुनी सुरतरुहि चित्तीं थिजो,
तया सतत सेविती विहग आम्रवृक्षा किती;
परी पिकचि एकला मधुर वाणि लाधे कृती. !! ३ !!

[शार्दूलविक्रीडित]

कां, बा, सुस्वर शब्द काढिशि पिका? राहें उगा; काळ हा
लोटेतों तरुकोटरीं लपुनियां कोठें तरीही रहा.
पानें तीव्र हिमें गळोनि दिसती झाडें जळाल्यापरी,
गर्जे कर्कश शब्द थोर करुनी काकावली त्यांवरी. !! ४ !!

बाभळीविषयीं अन्योक्ति - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर

कांट्यांनीं भरलें शरीर अवघें, छाया नसे दाटही,
नाहीं वास फुलांस, भूक न निवे ज्याच्या फळें अल्पही,
नाहीं एकहि पांथ येत जवळीं तूझ्या, असो गोष्ट ही
अन्याचीं न फळें मिळोत म्हणुनी होशी तयांतें वही.

अन्योक्ती - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर

(शार्दूलविक्रीडित)

देखूनी उदया तुझ्या द्विजकुळे गाती अती हर्षुनी,
शार्दूलादिक सर्व दुष्ट दडती गिर्यंतरीं जाउनी,
देशी ताप परी जसा वरिवरी येशी नभीं, भास्करा,
अत्युच्चिं पदिं थोरही विधडतो हा बोल आहे खरा.

(स्त्रगधरा)

ज्याची स्पर्धा कराया इतर गज कधीं शक्त नाहीच झाले

सांगावे काय? ज्याच्या मृगपतिहि भयें रान सोडून गेले,
तो पंकामाजिं आजी गजवर फसला, युक्ति नाहीं निघाया.
अव्हेरिती, पहा, हे कलकल करुनी क्षुद्र कोल्हे तयाला.

(शार्दूलविक्रीडित)

जाळे तोडुनियां बळें हरिण तो टाळोनि दावाग्निला,
व्याधाचे चुकवूनि बाणहि महावेगें पुढें चालिला,
तों घाईत उडी फसूनि पडला आडामधें बापडा;
होती सर्वहि यत्न निष्फळ, जरी होई विधी वांकडा.

(शार्दूलविक्रीडित)

ज्याचे पल्लव मंगलप्रद, शिणा छाया जयाची हरी
गंधें युक्ते फुलें, फळेंही असती ज्याचीं सुधेच्या परी,
वाटे जो रमणीय भूषण वनश्रीचे मुखींचें, भला
आम्ना त्या पिक सेवितां समसमां संयोग कीं जाहला!

(शिखरिणी)

उभा राहे एके चरणिं धरणीतें धरुनियां
तपश्चर्या वाटे करित जणुं डोळे मिटुनियां,
बका ऐशा ढोंगे तव अमति मासेच ठकती,
परि ज्ञाते तूजें कपट लवलाहीं उमजती.

(पृथ्वी)

वनीं विलसती बहू विविध वृक्ष चोंहीकडे,
तयांत मज चंदनासम न एकही सांपडे,
जयास न दिली फळें न कुसुमेंहि दैवें जरी,
शरीर झिजवूनि जो तरि परोपकारा करी.

विद्याप्रशंसा - कृष्णशास्त्री चिपळूणकर

[आर्या]

विद्येनेच मनुष्या आले श्रेष्ठत्व ह्या जगामार्जी;
न दिसे एकहि वस्तू विद्येनेही असाध्य आहे जी. !! १ !!
व्यासदिक आद्य मुनी कवि अर्वाचीन सर्वथोर तसे
म्हणती एकमतें कीं, धन विद्यासम नरास अन्य नसे. !! २ !!
देउनि किंवा भोगुनि उणें न होतां सदैव वाढतसे
ऐसे एकच विद्या-धन, अद्भुत गुण न हा दुज्यांत वसे. !! ३ !!
न बलात्कारें राजा, न चोर कपटें, जया हरायास
होई समर्थ, ज्याच्या अल्पहि संरक्षणीं न आयास.!! ४ !!
नानाविध रत्नांचीं कनकाचीं असति भूषणें फार;
परि विद्यासम एकहि शोभादायक नसे अलंकार. !! ५ !!
या साऱ्या भुवनीं हित-कर विद्येसारखा सखा नाही;
अनुकूल ती जयाला नित्य तयाला उणें नसे कांहीं !! ६ !!
गुरुपरि उपदेश करी, संकट-समयीं उपायही सुचवी,
चिंतित फल देउनियां कल्पतरूपरि मनोरथां पुरवी. !! ७ !!
विद्याबलसम अढळे न दुजें बल कोणतेंहि या लोकीं;
तीनें निजप्रभावे वश केले सकल विश्व, अवलोकीं !!! ८ !!
क्षुद्रा पशुपक्ष्यांची काय कथा? पांचही महाभूते
ज्ञानबळें आकळुनी केले मनुजें स्वदाससम त्यांतें. !! ९ !!
विसरुनि परस्परांचा विरोध जल वन्हि सेविती त्यातें;
दासापरि वश होउनि करिती त्याच्या समस्त कृत्यांतें. !! १० !!
त्याचीं वस्त्रें विणिती, रथ ओढिति, लोटितीहि नौकातें;
बहु सांगणें कशाला? करिती तो सांगतो तयां तें तें !!! ११ !!
मोठे मोठे तरुवर मोडी, फोडीहि जी शिलारशी,
विद्युल्लता नरें ती केली संदेशहारिका दासी !!! १२ !!
विद्येच्या सामर्थ्ये केला रवि चित्रकार मनुजानें;
होउनि अंकित वायुहि तुष्ट करी त्यास सुस्वरें गानें !!! १३ !!
यापरि सकल सुखें जी देई, दुःखें समस्त जी बारी,
त्या विद्यादेवीते अनन्यभावे सदा भजा भारी. !! १४ !!
नाहीं परोपकारापरि दुसरें थोर पुण्य हें वचन
सत्य असे तरि विद्यादानाशीं तुल्य पुण्य आणिक न.!! १५ !!
ऐश्वर्यबलधनादिक सौख्यें प्रसवे समस्त जी कांहीं,
ती विद्या जो देई, तें वद काय तें दिलें नाही? !! १६ !!

झाल्या तिन्हीसांजा - यशवंत

अजुनी कसे येती ना, परधान्या राजा
किरकिरती रातकिडे, झाल्या तिन्हीसांजा ॥ ध्रु.॥

उशिर होई काढाया गाईच्या धारा
शालु हिरा कालवडी देती हुंकारा
टवकारिती कान जरी वाजे दरवाजा ॥ १ ॥

वाट तरी सरळ कुठे पांदितिल सारी
त्यांतुनी तर आज रात्र अंधारी भारी
आणि बैल कसल्याही बुजती आवाजा ॥ २ ॥

'जेवणार मी पुढ्यात' घाली मधु रुंजी
झोपेने पेंगुळली तरी न नीजे मंजी
आणि किती करती आंत-बाहेरी ये-जा ॥ ३ ॥

निवल्यावर हुरड्याच्या उसळीस न गोडी
लवकर कां सोडिती न मोट तरी थोडी
अधिकाधिक खाली-वर होई जीव माझा ॥ ४ ॥

गुरगुरला जो पिसाळ काल जरा कांही
म्हणती त्या मेल्याला काळिज कीं नाही
परि पाठीराखी ती आहे अष्टभुजा ॥ ५ ॥

कशासाठी पोटासाठी - माधव ज्यूलियन

कशासाठी पोटासाठी
खंडाळ्याच्या घाटासाठी

चला खेळू आगगाडी,
झोका उंच कोण काढी?
बाळू, नीट कडी धर
झोका चाले खाली वर
ऐका कुकुक शिट्टी झाली
बोगद्यात गाडी आली
खडखड भकभक
अंधारात लखलख
इंजिनाची पहा खोडी
बोगद्यात धूर सोडी
नका भिऊ थोड्यासाठी
लागे कुत्रे भित्यापाठी

उजेड तो दूर कसा
इवलासा कवडसा
नागफणी डावीकडे
कोकण ते तळी पडे
पाठमोरी आता गाडी
वाट मुंबईची काढी
खोल दरी उल्लासाची
दोन डोक्यांचा राजमाची
पडे खळाळत पाणी
फेसाळल्या दुधावाणी
आता जरा वाटे दाटी
थंड वारा वरघाटी

डावलून माथेरान
धावे गाडी सुटे भान
तारखांब हे वेगात
मागे मागे धावतात
तार खाली वर डोले
तिच्यावर दोन होले
झाडी फिरे मंडलात
रूळ संगे धावतात
आली मुंबई या जाऊ
राणीचा तो बाग पाहू
गर्दी झगमग हाटी-
कशासाठी? पोटासाठी !

कादरखां - केशवकुमार

हा कोण इथे पडलेला ! 'कादरखां काबुलवाला' ! धू.
धिप्पाड देह हा अडवा ! पसरला सहा अन् फूट !
पालथे पलिकडे पडले ! विक्राळ खिळ्यांचे बूट !
चुणिदार चोळणा आतां ! फाटून होय चिरगूट !
बैसला पठाणी बडगा ! बाजूला दूर निमूट !
चिखलांत बुडाले कल्ले !
त्यां ओढिति चिल्लें-पिल्लें !
खिसमीस खिशांतिल उरलें
कुणी मारि तयावर डल्ला ! 'कादरखां काबुलवाला' !.....१

अफगाण दऱ्यांतिल आतां ! डुरकाळ्या फोडिति शेर !
बुरख्यांतुनि कंदाहारी ! उठलासे हाहाःकार !
तो शर्बत पीतां-पीतां ! दचकेल मधेंच अमीर !
'क्या हुवा!' ओरडुनि ऐसें ! बडवतात सगळे ऊर !
ते हेरतचे अक्रोड
ते बदाम-पिस्ते गोड
रडरडुनी होती रोड
अल्बुखार अंबुनि गेला ! 'कादरखां काबुलवाला' !.....२

तो हिंग काबुली आतां ! विकणार यापुढें कोण ?
व्याजास्तव बसुनी दारीं ! गरिबांचा घेइल प्राण ?
खाणार कोण यापुढतीं ! तीं कलिंगडें कोरून ?
सजवी नूर नयनांचा ! कीं सुरमा घालुनि कोण ?
रस्त्यावर मांडुनि खाटा
हुक्क्यासह मारिल बाता-
हिंडेल कोण वा आतां
घालून चमेलीमाळा ? ! 'कादरखां काबुलवाला' !३

करुं नका गलबला अगदीं ! झोंपला असे हा वीर !
जन्मांत असा पहिल्यानं ! पहुडला शांत गंभीर !
राहणें जितें जर, मार्गें ! व्हा दोन पावलें दूर !
हा बसेल मानगुटीला ! ना तरी होउनी पीर !

जा पळा-पंचनाम्याला
तो आला डगलेवाला,--
अडकवील कीं साक्षीला,
मग म्हणाल "पुरता भंवला ! 'कादरखां काबुलवाला' !.....४

लाडकी बाहुली - शांता शेळके

लाडकी बाहुली होती माझी एक
मिळणार तशी ना शोधूनी दुसऱ्या लाख
किती गोरी गोरी गाल गुलाबच फुलले
हासती केस ते सुंदर काळे कुरळे
झाकती उघडती निळे हासरे डोळे
अन ओठ जसे की आत्ताच खुदकन हसले
अंगात शोभला झगा रेशमी लाल
केसांवर फुलले लाल फितीचे फुल
कितीतरी बाहुल्या होत्या माझ्याजवळी
पण तीच सोनुली फार मला आवडली
मी गेले तीजसह माळावर खेळायी
मी लपून म्हणते साई सुट्ट्या हो या या
किती शोध शोधली परी कुठे न ती दिसली
परतले घरी मी होउन हिरमुसलेली
स्वप्रात तीने मम रोज एकदा यावे
हलवून मला हळु माळावरती न्यावे
वाटते सारखे जावे त्याच ठिकणी
शोधुनी पहावी पुन्हा पुन्हा ती चिमणी
जाणार कशी पण संतत पाउस धार
खल मुळी न तिजला वारा झोंबे फर
पाऊस उघडता गेले माळावरती
गवतावर ओल्या मजला सापडली ती
कुणी गेली होती गाय तुडवूनी तिजला
पाहूनी दशा ती रडूच आले मजला
मैत्रिणी म्हणाल्या काय अहा हे ध्यान
केसांच्या झिपऱ्या रंगही गेला उडून
परी आवडली ती तशीच मजला राणी
लाडकी बाहुली होती माझी म्हणुनी

मामाची गाडी - ग. ह. पाटील

माझ्या मामाची रंगीत गाडी हो
तिला खिल्लाऱ्या बैलांची जोडी हो

कशी दौडत दौडत येई हो
मला आजोळी घेऊन जाई हो
नाही ब्रिकट घाट,
सारी सपाट वाट,
मऊ गालीचे ठायी ठायी हो

शीळ घालून मंजूळ वाणी हो
पाजी बैलाना ओहोळ पाणी हो
गळा खुळखुळ घुंगुर माळा हो
गाई किलबील विहंग मेळा हो
बाजरीच्या शेतात,
करी सळसळ वात,
कशी घुमली अंबेराई हो

कोण कानोसा घेऊन पाही हो
कोण लगबग धावून येई हो
गहिवरून धरून पोटी हो
माझे आजोबा चुंबन घेती हो
लेक एकुलती,
नातू एकुलता,
किती कौतुक कौतुक होई हो